

129114

กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดมหาสารคาม

พระศกดีลีลธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2564

สงวนลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุญาตวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ พระศักดิ์สิทธิ์ ประกอบศรี แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมย์ไธสง)

กรรมการ

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์)

(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ)

กรรมการ

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ)

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร)

คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล วรรคำ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... 15 ม.ค. 2564

ชื่อเรื่อง : กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัย : พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี)

ปริญญา : รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ
รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โภศลกิตติอัมพร

ปีการศึกษา : 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม (2) เพื่อเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล (3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 119 รูป วิธีการสุ่มใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ความถี่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรม ใช้สถิติ One - Way ANOVA

ผลการวิจัย พบว่า (1) ระดับกลวิธีเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก (2) การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนก อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ ศาสนธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนจำแนกตามอายุพรรษา และระดับการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน ไม่แตกต่างกันทางสถิติ (3) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ ควรเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ช่องทางเผยแพร่ศาสนธรรมทางออนไลน์ ควรฝึกอบรมพระสงฆ์รุ่นใหม่ ๆ ในการเผยแพร่ศาสนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ควรบริจาคทรัพย์ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคม

คำสำคัญ : กลวิธีการ, การเผยแพร่ศาสนธรรม, เจ้าคณะตำบล

Title : Strategies for Propagation of the Dharma of the Ecclesiastical Chief of Sub - District in the Sangha district of Maha Sarakham Province

Author : Phra Saksit Thanayutto (Prakobsri)

Degree : Master of Public Administration (Public Administration)
Rajabhat Maha SaraKham University

Advisor : Associate Professor Dr. Sanya Kanaphum
Associate Professor Dr. Saovalak Kosonkittiumporn

Year : 2021

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study level of strategies for propagation of the Dharma of the ecclesiastical chief of Sub-district in the Sangha district of Maha Sarakham Province. (2) To compare of strategies for propagation of the Dharma of the ecclesiastical chief of Sub - district (3) to study other suggesting. The study was conducted using 119 people, sampling technique with Taro Yamane method. The statistics used percentage, mean, frequency, standard deviation (S.D.) and compared factors of monkhood, age, term of holding a parish priest, general education level, dharma education level of living using statistic One - way ANOVA.

The results of research were as follow: (1) the overall of Strategies for propagation of the Dharma of the ecclesiastical chief of Sub-district in the Sangha district of Maha Sarakham Province was in a high level. (2) to compare of Strategies for propagation of the Dharma of the ecclesiastical chief of Sub - district in the Sangha district of Maha sarakham Province. classify by age, term of holding a parish priest, and general education level were difference and significantly at .05 level, but monkhood and dharma education level of living were not difference (3) The study also suggested: should learn modern technology, use the way to spread the dharma online. should train a new

generation of monks to spread the dharma in various places. should donate property to the underprivileged in the community as a model for society.

Keywords: Strategies, Propagation of the Dharma, Ecclesiastical chief of Sub - District

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สัณญา เคนาภูมิ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ สุเทพ เมย์ไธสง ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาและตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง จนเสร็จสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความถูกต้องสมบูรณ์ มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัย ขอเจริญพร เจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คุณค่าอันพึงได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัย ขอมอบเป็นเครื่องสักการบูชา พระคุณบิดา - มารดา ผู้ให้ชีวิต สติปัญญา ให้ความเข้มแข็งทั้งกาย และใจก่อเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ทำให้ผู้วิจัยสามารถก้าวข้ามอุปสรรคทั้งปวงจนสามารถบรรลุถึงความสำเร็จได้ทุกประการ

พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	7
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	26
2.3 ภารกิจของพระสังฆาธิการ	31
2.4 บริบททั่วไป	40
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42
2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	49
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	50
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	50
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	51
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	53
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	53
3.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	54

หัวเรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	55
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิจัย	55
4.2 ลำดับการนำเสนอผลการวิจัย	56
4.3 ผลการวิจัย	56
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	74
5.1 สรุป	74
5.2 อภิปรายผล	76
5.3 ข้อเสนอแนะ	79
บรรณานุกรม	80
ภาคผนวก	84
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	85
ภาคผนวก ข ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามการวิจัย	91
ภาคผนวก ค ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย	93
ภาคผนวก ง ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์	95
การเผยแพร่ผลงานวิจัย	99
ประวัติผู้วิจัย	100

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1	จำนวน และร้อยละ ของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 56
4.2	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน 58
4.3	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) 59
4.4	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) 60
4.5	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) 61
4.6	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขต ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา โดยรวมและจำแนก เป็นรายด้าน 62
4.7	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขต ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ โดยรวมและจำแนก เป็นรายด้าน 63
4.8	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) 64
4.9	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) 64
4.10	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) 65

ตารางที่	หน้า
4.11 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน	66
4.12 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	67
4.13 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	68
4.14 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน	69
4.15 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรียัติธรรม)	70
4.16 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	71
4.17 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน	72
4.18 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	73

ตารางที่	หน้า
ข.1 ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามการวิจัย	92
ค.1 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย	94

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	49

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มต้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนาทรงมีพระดำรัสว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในจำพวกที่มีธูลี คือ กิเลสในจักษุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมนเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีคุณภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” ในครั้งนั้นมีพระสมณทูต จำนวน 60 องค์เกิดขึ้นครั้งแรกการเผยแผ่ธรรม ในครั้งนั้น โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ในพระพุทธศาสนาแสดงประโยชน์ไว้ 3 ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายนิทานวรรคว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลายอันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่าบุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์เช่นกัน เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ของจงอย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะครบ บริสุทธ์บริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจากพวกที่มีธูลี คือ กิเลสในจักษุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟัง ธรรมย่อมนเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีคุณภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” ทรงประทานแก่พระอรหันตชีณาสพ 60 รูป ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ในปีหนึ่งแห่งการตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธปสาสน์นโยบายที่เป็นอมตะมาทุกยุคสมัยจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

การประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงนัดหมายในเรื่องสำคัญ 3 ประการ คือ

1. หลักการสอนประชาชน
2. เส้นทางจาริก โดยทรงแบ่งเป็น 6 สาย ๆ ละรูป รวมทั้งพระพุทธองค์โดยที่พระพุทธองค์เสด็จไปตามลอรุเวลาเสนาานิคม
3. เรื่องอื่น ๆ (เช่น ถ้ามีผู้จะขอบวชก็ให้นามาเฝ้าพระพุทธองค์)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาพุทธเจ้าแล้วทรงออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการเทศน์สอนพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 รูปจนได้บรรลุนิพพานตามกันและพระพุทธองค์ทรงออกเผยแผ่อย่างมีวิสัยทัศน์ คือ ทรงเลือกที่จะเผยแผ่กับบุคคลที่เป็นผู้นำ มีบิรวารแวดล้อมมากมาย เมื่อโปรดผู้นำได้ก็โปรดบิรวารได้และผู้ทีมนับถือผู้นั้นก็จะหันมาศรัทธาในพุทธศาสนาได้โดยง่ายนี่จึงเป็นกุศโลบายในการออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังเช่นที่ทรงออกเผยแผ่ธรรมะเทศนาโปรดยสกุลบุตรและเพื่อนพร้อมด้วยบิรวารรวมเป็น 55 คน จากนั้นเสด็จโปรดภัททวัคคีย์อีก 30 คน และเสร็จโปรดชฎิล 3 พี่น้อง ซึ่งมีบิรวารรวมกันแล้ว 1,000 คน และที่สำคัญเมื่อโปรดชฎิล 3 พี่น้องได้แล้วนั้น พระพุทธองค์ทรงเสร็จโปรด พระเจ้าพิมพิสารและบิรวารอีก 12 นหุต ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งยิ่งใหญ่และเมื่อพระอรหันต์มีจำนวนมากขึ้น พระพุทธองค์ก็ทรงประชุมสงฆ์เพื่อมอบนโยบายในการออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เรียกว่า วันมาฆบูชา ทรงประธานโอวาทแก่พระภิกษุอรหันต์ ทั้ง 1,250 รูป ที่มาประชุมในครั้งนี้ จึงถือเป็นการเริ่มต้นวางรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบขึ้นในเบื้องต้น จากการประชุมในครั้งนี้ ซึ่งรูปแบบในครั้งนั้นพระภิกษุในยุคปัจจุบันนำมาทรงแสดงเป็นบทสวดมนต์อยู่เป็นประจำเพื่อตอกย้ำเป้าหมายในการออกบวช คือ ศึกษาธรรม ไตร่ตรองธรรม ปฏิบัติธรรม เข้าถึงธรรมเผยแผ่ธรรม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติมในมาตราที่ 19 ระบุไว้ว่า “สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมหาเถรสมาคมประกอบด้วย พระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง โดยมีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลงเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม” นั้นก็หมายถึง การแต่งตั้งคณะสงฆ์เพื่อเป็นคณะกรรมการช่วยกลั่นกรองแบ่งเบาภาระงานโดยแต่งตั้งคณะกรรมการตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น 6 สายงาน มอบหมายให้ดูแลงาน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่ 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ (กรมการศาสนา, 2542, น. 134 – 135)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อน ได้ทำกันหลายรูปแบบ ดังนี้ การปฏิบัติตนให้หน้าเลื่อมใส การสนทนาและตอบปัญหาธรรมะต่าง ๆ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประธานหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และให้พระสาวกได้ยึดหลักมาปฏิบัติให้แสดงธรรมโดยมีเหตุและผลต่อเนื่องกันไปและชี้แจงให้เข้าใจ

ในหมวดธรรมนั้น ๆ และมีจิตที่เมตตาอนุเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังและไม่แสดงธรรมเพราะเห็นในลาภสักการะ โดยให้หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือ การไม่กล่าวร้ายผู้ใดและครึ่งกายหลังพุทธกาลบทบาทและหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ตกเป็นภาระของพุทธบริษัททั้งสิ้นโดยมีพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแผ่ธรรมให้ขยายกว้างออกไป โดยมีฝ่ายคฤหัสถ์คอยสนับสนุนให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเป็นด้านหนึ่งในหกด้านในการนี้ กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การแสดงปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมศึกษาหลักพระพุทธศาสนา เพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น (กรมการศาสนา, 2551, น. 9)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน คือ นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากการนำเข้ามาของพระธรรมทูตสายของของพระโสณะและพระอุตตระเถระและนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานโดยได้รับอิทธิพลจากการที่ถูกขอมปกครองจนมาถึงปัจจุบันเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีการศึกษาพระพุทธพจน์และการปฏิบัติธรรมอย่างแพร่หลายพุทธศาสนิกชนมีจิตใจในการทำบุญ จนกล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนามุ่งเรืองที่สุดในปัจจุบันการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบเชิงรับ คือ แบบที่ยึดถือกันมาเป็นประเพณี เช่น การเทศน์สอนโยมที่วัด เป็นต้น และแบบเชิงรุก คือ ปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ตรงกับความต้องการของผู้ฟัง เช่น จัดค่ายเยาวชน เป็นต้น

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีวัดในเขตการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม มีทั้งหมด 1,087 วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกายจำนวน 1,007 วัด วัดธรรมยุต 80 วัด มีจำนวนพระภิกษุ 3,437 รูป สามเณร จำนวน 340 รูป มีพระเจ้าคณะตำบล จำนวน 168 ตำบล จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนยังเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้น้อยประชาชนให้ความสนใจปัญหา ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาปากท้องทำให้มีความเร่งรีบในการประกอบอาชีพขาดหลักในการดำเนินชีวิต และเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิกลวิธีในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงสาระแก่นสารของพระพุทธศาสนาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว ซึ่งเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปกครองพระสงฆ์ในตำบล ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานกิจกรรมงานพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนโยบายจากพระสังฆาธิการระดับ

สูงขึ้นไป ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดมหาสารคามในระดับตำบล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำข้อเสนอเทศไปเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพเป็นรูปธรรม ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

1.2.2 เพื่อเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรม

1.2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1.3.1 กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

1.3.2 เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรมที่แตกต่างกัน มีกลวิธีในการเผยแผ่ศาสนาธรรมแตกต่างกัน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.4.2.1 ตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย อายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล วุฒิทางการศึกษาสามัญวุฒิทางการศึกษาทางธรรม วุฒิทางการศึกษาเปรียญธรรม

1.4.2.2 ตัวแปรตาม คือ กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม จากเอกสาร “เค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” โดยพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) การเผยแผ่นั้น จะทำได้อย่างสมบูรณ์ต้องประกอบด้วย (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 20 – 21)

- 1) (หลักปริยัติธรรม) ด้านการเผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง
- 2) (หลักปฏิบัติธรรม) เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู
- 3) (หลักปฏิเวธธรรม) เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.4.3.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าคณะตำบลในจังหวัดมหาสารคาม จำนวนทั้งสิ้น 168 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม, 2563)

1.4.3.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าคณะตำบลในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 119 รูป โดยใช้สูตรของ (Yamane, 1973, p. 727) ใช้การสุ่มแบบสัดส่วน (Proportional Random Sampling) ตามอำเภอ และผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับฉลาก

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ อยู่ระหว่างเดือนมกราคม - มีนาคม 2563

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

“กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม” หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การนำเอาหลักธรรมคำสอน อันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตาทำให้เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพชาติหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสถานการณ์ปัจจุบันตามหลักการ ดังนี้

1. การเผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) หมายถึง แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอแสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในสถานที่อื่น ๆ ตามโอกาสที่เหมาะสมเทศนาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในหลักศีลธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องมีสิ่งสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ เช่น หนังสือ สื่อออนไลน์ ซีดี ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชนรักาศีล 5 ในสถานศึกษาเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุหรือสื่ออื่น ๆ เป็นประจำ

2. การเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) หมายถึง ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เผยแพร่ธรรมะด้วยการมอบหนังสือธรรมะให้แก่องค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม นักเรียน ประชาชน ข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ในปกครองให้เป็นนักแสดงธรรมเทศนา ฝึกนักเรียน หรือญาติโยมที่มาวัด ให้ศึกษาธรรมะสั้น ๆ และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่น ๆ ต่อส่งเสริมพระภิกษุออกเผยแผ่ธรรมะในวาระโอกาสต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3. การเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) หมายถึง บริจาคทรัพย์สินเพื่อส่วนรวมในการพัฒนาวัดและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ในปกครองและประชาชน ใช้หลักธรรมในการบริหารวัดและพระสงฆ์ในเขตปกครอง ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาหาร่วมกันกับคนในชุมชน ส่งเสริมให้วัดในปกครองเตรียมพร้อมจัดโครงการ ประเพณี กิจกรรมทางศาสนา ลานกีฬาอำนวยความสะดวกสถานที่ในการจัดกิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับชุมชน

“เจ้าคณะตำบล” หมายถึง ตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับปกครองคณะสงฆ์ในส่วนตำบล เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบถึงกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม

1.6.2 ได้ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

1.6.3 ได้นำผลการศึกษาวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศประกอบการวางแผนและแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติงานเผยแผ่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคามได้

1.6.4 สามารถนำผลการศึกษาวิจัยนำเสนอต่อผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ระดับจังหวัด เพื่อผลักดันให้เกิดนโยบายและกิจกรรมส่งเสริมภารกิจด้านการเผยแผ่อย่างเป็นรูปธรรม ต่อไป

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัย เรื่องกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ไว้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
3. ภารกิจของพระสังฆาธิการ
4. บริบททั่วไป
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.1.1 อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ตรัสรู้เริ่มตั้งแต่ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ทรงโปรดยสกุลบุตรพร้อมสหายนมีพระอรหันตพุทธสาวกเกิดขึ้นในโลก จำนวน 60 องค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ 5 พระยสะพร้อมพระที่เป็นสหายนอีก 55 องค์ จึงทรงมีพระพุทธประสงค์ที่จะส่งพระอรหันตสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนายังหมู่บ้าน ตำบล หรือนิคมชนบทต่าง ๆ ของชมพูทวีป โดยก่อนจะทรงส่งไปนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงรับสั่งให้ประชุมพระอรหันตสาวก จำนวน 60 องค์ แล้วทรงประทานโอวาทซึ่งถือเป็นอุดมคติในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มากเพื่อความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลายพวกเธออย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ อันบริสุทธิ์พร้อมทั้งอรรณพพร้อมทั้งพยุภูษณะ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีกิเลสอยู่ในจักขุน้อยก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้จักมีอยู่จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงอุดมคติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นบทบาทสำคัญของการทำหน้าที่ประกาศศาสนาธรรม ส่งเสริมสัมมาปฏิบัติของพระภิกษุพุทธสาวกทั้งมวลนับจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งมุ่งให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและประโยชน์สุข

แก่ประชาชนชาวโลกอย่างแท้จริงหาได้มุ่งเพื่อประโยชน์ให้คนมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก หรือมุ่งเพื่อประโยชน์ของผู้เผยแผ่เองแต่อย่างใดไม่ นอกจากนี้การส่งพระอรหันตสาวกรุ่นแรกไปประกาศ พระศาสนาทั่วชมพูทวีปนี้ยังถือว่าเป็นจุดกำเนิดการดำเนินงานพระธรรมทูตอีกด้วยในคราวประชุม พระอรหันตสาวกรั้งใหญ่ (มหาสันนิบาตแห่งพระสาวก) ซึ่งเรียกการประชุมในคราวนั้นว่า จาตุรงค สันนิบาต หรือการประชุมที่ประกอบด้วยเหตุอัศจรรย์ 4 ประการ คือ

2.1.1.1 วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น 15 ค่ำเดือนมาฆะ (วันเพ็ญเดือน 3)

2.1.1.2 พระสาวก จำนวน 1,250 องค์ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย

2.1.1.3 พระสาวกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นพระอรหันตชีนาสพผู้ได้อิทธิญา 6

2.1.1.4 พระสาวกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นเอหิภิกขุที่พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทให้

เหตุอัศจรรย์ 4 ประการนี้ เกิดขึ้นครั้งแรกและครั้งเดียวในพระพุทธศาสนา ณ เวลาบ่ายของวันเพ็ญ เดือน 3 (วันมาฆบูชา) ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤหแคว้นมคธ ภายหลังจากที่ตรัสรู้แล้วได้ 9 เดือน โดยเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับจากถ้ำสุกรขาตา (ภายหลังจากที่ทรง ทราบว่าพระสารีบุตร สำเร็จเป็นพระอรหันต์เพราะฟังพระธรรมเทศนาเวทนาปริคคหสูตรที่ทรงแสดง แก่ที่มณฑลปริพาชก) เสด็จถึงพระวิหารเวฬุวันแล้วได้ทอดพระเนตรเห็นพระอรหันตพุทธสาวก จำนวนมาก ต่างมาประชุมพร้อมกันรอเฝ้ารับเสด็จโดยมิได้นัดหมายแต่ประการใด ทรงทราบถึงเหตุอัศจรรย์แห่งจาตุรง คสันนิบาต จึงทรงประทานพระโอวาทสำคัญเพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการจาริกไปทำหน้าที่เผยแผ่ พระพุทธศาสนา พระโอวาทสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในวันนั้น เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ (หรือเขียนว่า โอวาทปาฏิโมกข์) คือ ประมวลคำสอนหลักที่แสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการ ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็นพระคาถา (คือ คาถาร้อยกรอง ในภาษามคธหรือภาษาบาลี) จำนวน 3 พระคาถาครั้ง ดังนี้

พระคาถาที่ 1: อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา นิพพานํปรมวทนต์ พุทธาน หิปปุพฺพิโต ปรุพฺพชาติ สมโณ โหติ ปรี วิหฺยุณฺโต. ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นธรรมสำหรับ เผาบาป (ตบะ) ที่ยอดเยี่ยม ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าว สรรเสริญพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยอดเยี่ยม ผู้ที่ยังฆ่าผู้อื่นไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าสมณะเลย

พระคาถาที่ 2: หลักการของพระพุทธศาสนา สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปฺสมบฺทา สจิตฺต ปริโยทปนํ เอตฺพุทฺธาน สาสนํ. การไม่ทำความชั่วการทำความดีให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว (หลักการทั้งสาม) นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระคาถาที่ 3: วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา อณุปวาโท อณุพฺพชาติ ปาติโมกฺเข จ สํวโร มตฺตถนฺนฺตจ ภาตฺตสฺมี ปนตถจ สยนาสนํ อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตฺพุทฺธาน สาสนํ. การไม่ว่าร้ายใคร การไม่ทำร้ายใคร การสํารวมในพระปาติโมกข์ การรู้จักประมาณในอาหาร การนอนการนั่งในที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต (สมาธิขั้นสูง) วิธีการทั้งหมดนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

2.1.2 ความหมายกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม

พิสิฐ เจริญสุข (2539, น. 3 - 4) ได้กล่าวถึง วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ โดยสรุปมีอยู่ 2 วิธี คือ 1) การเผยแผ่ทางกาย ได้แก่ การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างเวลาขึ้น เดิน นั่ง นอน เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีสติ สำรวมระมัดระวังแสดงท่าทางของผู้สงบ เยือกเย็น 2) เผยแผ่ทางวาจา ได้แก่ พุทธธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธี ที่เรียกว่า บรรยายปาฐกถาธรรมแสดงธรรม ที่เรียกว่า ธรรมกถึกแปลว่า ผู้กล่าวธรรมผู้สอนธรรมแสดงให้ผู้อื่นฟังอย่างมีศิลปะ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2540, น. 148 - 155) ได้กล่าวไว้ในกองแผนงาน กรมการศาสนาที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ ดังนี้ 1) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำ ที่เป็นประโยชน์ 2) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ 3) เทศนา สั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

สนิทศรี สำแดง (2544, น. 86) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระศาสนามีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสันติภาพให้เกิดแก่ชาวโลกพระสงฆ์ คือ “สื่อ” แห่งสันติภาพโลกเพราะตัวพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติปราศจากความเห็นแก่ตัวการทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้ไม่ขัดแย้งไม่แบ่งไว้ด้วยความขัดแย้ง จึงสรุปได้ว่า ความหมายของการเผยแผ่ หมายถึง การติดต่อสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพ เลื่อมใสยำเกรงในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุข แก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, น. 73) อธิบายว่า กลวิธี หมายถึง วิธีพลิกแพลง โดยอาศัยความรู้ความชำนาญ

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวาง ออกไป เผยแผ่กว้างขวางออกไปทำให้เป็นที่แพร่หลายเป็นที่รักต่อสาธารณชน ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึงการทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) (2547, น. 41) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง การสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรงในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควร แก่การปฏิบัติ นั้น ๆ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนา แห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

สรุปได้ว่า กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การนำเอาหลักธรรมคำสอน อันประเสริฐอันเป็น ธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้น ไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตาทำให้เกิดความสงบสุข ทั้งชาติปัจจุบันและภพชาติหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสถานการณ์ปัจจุบันตามหลักการ ดังนี้

1. การเผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) หมายถึง แสดงธรรม หรือสนทนาธรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอแสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในสถานที่อื่น ๆ ตามโอกาส ที่เหมาะสมเทศนาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในหลักศีลธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้องมีสิ่งสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ เช่น หนังสือ สื่อออนไลน์ ซีดี ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรม ในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชนรักาศิล 5 ในสถานศึกษา เผยแผ่ธรรมะทางวิทยุหรือสื่ออื่น ๆ เป็นประจำ

2. การเผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) หมายถึง ส่งเสริม ให้มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เผยแผ่ธรรมะด้วยการมอบหนังสือธรรมะให้แก่องค์กร ต่าง ๆ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม นักเรียน ประชาชน ข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ในปกครอง ให้เป็นนักแสดงธรรมเทศนา ฝึกนักเรียน หรือญาติโยมที่มาวัด ให้ศึกษาธรรมะสั้น ๆ และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่น ๆ ต่อ ส่งเสริมพระภิกษุ ออกเผยแผ่ธรรมะในวาระ โอกาสต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3. การเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) หมายถึง บริจาคทรัพย์เงินเพื่อส่วนรวมในการพัฒนาวัดและสถานที่ต่างๆ ในชุมชนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่พระสงฆ์ในปกครองและประชาชน ใช้หลักธรรมในการบริหารวัดและพระสงฆ์ในเขตปกครอง ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาหาร่วมกันกับคนในชุมชนส่งเสริมให้วัดในปกครองเตรียมพร้อมจัดโครงการ ประเพณี กิจกรรมทางศาสนา ลานกีฬาอำนวยความสะดวกสถานที่ในการจัดกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ กับชุมชน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายดังนี้ คำว่า เผยแผ่ เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ขยายออกไป หรือขยายออกไป ส่วนคำว่า เผยแพร่ เป็นคำกริยา หมายถึง โฆษณา ให้แพร่หลายในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุดคำวัดของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9) ได้ให้ความหมายว่า “เผยแผ่ ในคำวัดใช้เป็นหลักในความหมายว่า ทำให้แพร่หลายในลักษณะ ติดแน่น ซึมซาบ กระจายไป เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่พระธรรม ส่วนเผยแพร่นี้ใช้ใน

ความหมายว่า ประกาศโฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสทางตาทางหู เป็นต้น เช่น ใช้ว่าการเผยแพร่ศาสนาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น เผยแพร่ไปตามสื่อต่าง ๆ หรือเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น” โดยนัยนี้จึงสรุปได้ว่าคำว่า “เผยแพร่” และคำว่า “เผยแผ่” มีความหมายต่างกัน กล่าวคือ คำว่า เผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น แต่เป็นการเปิดเผยสิ่งที่ดีที่ประเสริฐสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจิตใจของคนเรา เช่น เปิดเผยประกาศหลักพระธรรมคำสอนอันประเสริฐบริสุทธิ์ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บุคคลทั่วไปยังไม่รู้จักให้รู้จักยังไม่เข้าใจให้ได้เข้าใจและยังไม่เข้าถึงให้ได้เข้าถึง เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่าตีแผ่ ซึ่งใช้ในทำนองประจาน คือ เปิดเผยสิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ไม่ดีที่อื้อฉาวที่ถูกปกปิดหรือเปิดโปงสิ่งที่ลึกลับซับซ้อน ซ่อนงำ อำพรางความชั่วร้ายให้คนได้รู้ได้เห็น ส่วนคำว่า แผ่ มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น คำว่า แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่ เป็นต้น ส่วนคำว่า เผยแพร่ หมายถึงการทำให้ขยายหรือการทำให้กระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้นไม่ได้ปกปิดแต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัดเมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้าง ก็จะใช้คำว่า เผยแพร่และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อจะประกาศเปิดเผยหลักพระธรรมวินัยหรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นหลักปฏิบัติหลักปฏิบัติชอบที่ทำให้คนเราได้รับประโยชน์สุข ทั้งในอรรถภาพชาตินี้และอรรถภาพชาติหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน จึงสมควรอย่างยิ่งที่ใช้คำว่า “เผยแผ่พระพุทธศาสนา” ซึ่งเหมาะสมกว่า ใช้คำว่า “เผยแพร่พระพุทธศาสนา” การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่นี้หมายถึงการนำเอาหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ประกอบด้วย คุณธรรมมีเมตตาทำให้เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพชาติหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสถานการณ์ปัจจุบันการที่จะหาทางให้คนเรานับถือศาสนาหนึ่งศาสนาใดเป็นเรื่องที่ต้องใช้วิธีการเผยแผ่ชักจูงหรือมีผลประโยชน์เข้าล่อ จึงจะมีคนนิยมหันมานับถือกันมากขึ้น ๆ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงใช้วิธีการเผยแผ่ คือ การประกาศแต่สิ่งที่ดีที่ชอบให้ทราบโดยไม่คำนึงว่าจะมีใครหันมานับถือให้เป็นเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคลจึงมีพุทธศาสนิกชนบางท่านเป็นห่วงในเรื่องนี้ต้องการและพยายามใช้วิธีการเผยแผ่แทนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาศาสนาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เผยแผ่โดยวิธีการชักจูง บังคับข่มขู่ หรือเอาผลประโยชน์เข้าล่อ เช่น การจัดการศึกษาให้ การให้การสงเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อให้คนนิยมเห็นดีเห็นงามหันมานับถือ หรือมีความเกรงกลัวหันมานับถือแม้ในปัจจุบันจะมีลัทธิใหม่ ๆ ที่ไม่ใช้วิธีการข่มขู่บังคับให้คนเรานับถือแต่ก็ไม่พ้นที่จะใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อ วิธีการตลาดให้ความสนุกสนานบันเทิงต่าง ๆ โดยผู้เผยแผ่เข้าไปหาถึงตัวถึงบ้าน พูดเข้าหู ให้อยอมรับนับถือบ้าง ซึ่งทำให้มีคนหันไปยอมรับนับถือเป็นจำนวนมากขึ้น ๆ เช่นกัน แต่พระพุทธศาสนายังคงรักษารูปแบบ

การประกาศหลักธรรมอันเป็นสัจจะแห่งชีวิตให้ทราบสุดแล้วแต่อุปนิสัยของแต่ละคนว่าจะรับนับถือทำตามหรือไม่ทำตาม ซึ่งตรงกับความหมาย ของคำว่า การเผยแผ่ จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่มีอุปนิสัยชื่นชอบติดตามการโฆษณาชวนเชื่อและผลประโยชน์ที่เข้าล่อลึงทั้งพระพุทธศาสนาหันไปนับถือศาสนาที่เผยแพร่ด้วยรูปแบบนั้น ๆ ไปเป็นจำนวนมากแต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่า การใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อก็เป็นการเอาผลประโยชน์มาล่อก็ดีเป็นวิธีการแยบยลแอบแฝงหวังผลตอบแทนเพราะในโลกนี้เป็นไปไม่ได้เลยที่คนเราซึ่งยังเป็นปุถุชนที่หนาแน่นด้วยกิเลสจะให้อะไรแก่ใครเปล่า ๆ โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งไม่ใช่วิสัยปุถุชน ถึงแม้ว่าองค์การศาสนาหรือลัทธิอื่น ๆ จะร่ำรวยมีทุนทรัพย์มหาศาลถ้าเอาสิ่งของมาแจกให้คนจำนวนมากและตลอดไปโดยไม่หวังผลตอบแทนก็คงจะเป็นไปไม่ได้ อาจจะมีบ้างที่บางคนยอมรับนับถือศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ ไปด้วยความหลง พอรู้สึกตัว พอรู้ความจริงก็ถอยหนี บางครั้งก็เกิดการทะเลาะก่อกองวิวาททำร้ายกันในระหว่างผู้นับถือศาสนา หรือลัทธิเดียวกันก็เพราะในตอนที่เผยแพร่ไม่ได้ใช้เหตุผลกับผู้เผยแพร่และผู้นับถือนั่นเอง กล่าวสำหรับพระพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นในโลกมีอายุยืนยาวมาได้ถึง 2562 ปี นับแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และประกาศพระศาสนาเผยแผ่พุทธธรรมแม้ในบางคราวจะถูกย่ำยีจากการเผยแพร่ของศาสนาอื่น หรืออยู่ในยุคที่พวกคนต่างหลงใหลกระแสวัตถุนิยม จนลดจำนวนผู้นับถือลงไปแต่ด้วยอำนาจแห่งเหตุผลและสัจธรรมความจริงที่จริงแท้แน่นอนในพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวได้นานกว่าหลาย ๆ ศาสนาในโลกอย่างไรก็ตามการจะทำให้คนที่ยังไม่นับถือให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา หรือทำให้คนที่นับถืออยู่แล้วให้มีความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงยิ่งขึ้นจะต้องคงหลักการเผยแผ่ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนา แต่อาจเปลี่ยนวิธีการปลุกย่อย ๆ บางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคม สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ในประเทศการสอนศีลธรรมแก่เด็กนักเรียนชั้นประถม ควรมีโอกาสมีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมแต่หากเทศน์กับนักเรียนมัธยม ควรเพิ่มด้านเหตุผลและเนื้อแท้ของหลักธรรมมากขึ้นกับนักเรียนนักศึกษาระดับสูงกว่ามัธยม ควรเน้นหลักเหตุผลและปรัชญาที่ลึกซึ้งมากขึ้นตามลำดับอายุและวุฒิภาวะของผู้เรียน ผู้รับการเผยแผ่หลักธรรม เป็นต้น ในการนี้จึงต้องมีการส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ให้มั่นคงและแพร่หลายยิ่งขึ้น โดยควรถวายความอุปถัมภ์ แต่พระสงฆ์ให้มีความสะดวกในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง แนวคิดของการเผยแผ่จัดเป็นกระบวนการเผยแผ่ (Propagating Process) เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่ การพูดคุยกะโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การนำสารการชักชวนให้เข้าร่วมกิจการ การเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (2537, น. 126) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่าเป็นการเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขาที่เรียกว่า “ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพานอันพ้นโสภณวิโยคภัย” การจะไปจุ่งจิตวิญญาณของชาวบ้านจะต้องศึกษาสื่อสารหลักการให้เข้าใจนักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบโดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ

1) ต้องมีคำคมนิต 2) ต้องมีสุภาชิตหน่อย 3) ให้อร่อยต้องมีคำกลอน 4) ไม่ม่วงนอนต้องมีคำขำขัน

ประเวศ วะสี (2540, น. 73 - 74) ได้กล่าวถึง ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยไว้ในหนังสือพระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม ว่าพระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งและไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบันและมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาทสมควรรที่รัฐบาลและทางคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มากและได้กล่าวถึง การเรียนรู้ของสงฆ์ว่าควรเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่ คือ 1) เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ 2) เรียนรู้เข้าใจสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน 3) เรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจคนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือที่เรียกว่าอนุสาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง

ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2541, น. 97) ได้บรรยายเรื่องพุทธวิธีในการสอน สรุปได้ว่า นักปราชญ์ ทั้งหลายและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพยกย่องและบูชาพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นนักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนได้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีเพราะพระองค์มีคุณสมบัติผู้สอน เช่นด้านบุคลิกภาพ คือพระวรกายสง่างามและพระสุรเสียงไพเราะโน้มน้าวให้ผู้ฟังอยากจะฟังด้านคุณธรรม พระองค์มีทั้งพระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิตุคุณ และพระกรุณาธิคุณและลีลาการสอนคือแจ่มแจ้งจูงใจ หาญกล้า และร่าเริง วิธีการสอนของพระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น แบบสนทนาแบบบรรยายแบบตอบปัญหาและแบบวางกฎข้อบังคับ ส่วนกลวิธีและอุบายประกอบการสอนเช่นการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอนการทำเป็นตัวอย่างการเล่นภาษาเล่นคำและใช้ในความหมายใหม่อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการการลงโทษและให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าพุทธวิธีการสอนที่พระองค์นำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วประเทศอินเดีย เพราะสมัยที่พระองค์เสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์มีเจ้าลัทธิมากมาย ต่างก็ถือว่าลัทธิของตัวเองดีที่สุดที่ตนนั้นเช่นครูทั้งหก เป็นต้น คำสอนของพระองค์ขัดแย้งกับคำสอนเดิมและความเชื่อถือของคนในยุคนั้น เช่นเรื่องวรรณะ 4 นอกจากนั้น ขอบเขตการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ก็กว้างขวาง คือ เสด็จไปสั่งสอนประชาชนซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่างกันตามแว่นแคว้นต่าง ๆ ทรงสอนคนเหล่านั้น

ให้เข้าใจและยอมรับเป็นศิษย์ของพระองค์นับแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาทีเดียว

พระสุชีวารญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) (2549, น. 48) ได้รวบรวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบทความเรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไป คือ เมื่อประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศให้เท่าทันอารยธรรมตะวันตกในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา ประเทศชาติได้พัฒนาตามตะวันตกความสำคัญของวัดก็เริ่มลดลงเรื่อย ๆ บทบาทเด่น ๆ ของวัด เช่น การจัดการศึกษา เมื่อก่อนการศึกษาเริ่มที่วัดทั้งนั้น ได้ถูกเปลี่ยนจากวัดเป็นผู้นำในการศึกษานี้กลายเป็นหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนเป็นผู้นำไปการรักษาพยาบาลการทำสมุนไพรมหาเป็นหน้าที่ของสถานอนามัยและโรงพยาบาลไปการตัดสินคดีข้อพิพาทต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่บทบาทเหล่านี้ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้นำทั้งสิ้น

2. การฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน เมื่ออารยธรรมตะวันตกการศึกษาแผนใหม่การพัฒนาสมัยใหม่สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้ามีการแพร่หลายในสังคมไทย สังคมก็เกิดผลกระทบทุกด้านและสังคมไทยมีวัฒนธรรมรับมากกว่าและนำมาใช้โดยไม่ปรับเปลี่ยนเข้ากับสภาพสังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ ก็ถูกระบบลดบทบาทที่มีอยู่ไปด้วยอย่างไรก็ตามวัดต่าง ๆ ก็พยายามแก้ปัญหาและได้แก้ไขปัญหานั้น มี 3 ลักษณะ คือ

2.1 แก้ด้วยกำลังและความพยายามของวัดเอง เช่น วัดใหญ่ ๆ มีวัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดไร่ขิง และวัดโสธรวราราม เป็นต้น ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อเยาวชน เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การช่วยเหลือประชาชนด้านสังคมสงเคราะห์ การมอบทุนการศึกษา สร้างสาธารณประโยชน์ด้วยการอุดหนุนจากประชาชน

2.2 ร่วมมือกับรัฐเพื่อแก้ปัญหาได้แก่คณะสงฆ์ทำโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก เช่น โครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก โครงการสาธารณสุขมูลฐาน โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น โครงการเหล่านี้คณะสงฆ์ร่วมมือกับรัฐ

2.3 ได้ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการแก้ปัญหา เช่น ร่วมกับมูลนิธิเอเชียในการจัดกลุ่มประสานงานการพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดอบรมตามโครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมมือกับมูลนิธิหมอชาวบ้านจัดอบรมพระสงฆ์ด้านอนามัยทั้งทนต์และทันตกรรมและจัดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในท้องถิ่นชนบทร่วมกับมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ เป็นต้น

3. พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่พัฒนาสังคม เมื่อประมวลแล้วมี 3 ประการ ด้วยกัน คือ

3.1 เป็นผู้นำทางด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทของพระสงฆ์เหล่านี้ จะเห็นได้ชัดเจน คือ การเกิดขึ้นของคณะธรรมทานไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยการนำของท่านพุทธทาสการเปิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัยอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และสำนักปฏิบัติธรรมสายมหานิกาย คือ ของหลวงพ่อชา วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี การเกิดขึ้นของสำนักกรรมฐานแบบยุบหนอพองหนอซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ. 2493 อันมีต้นแบบมาจากประเทศพม่าต่อมาก็มีการปฏิบัติธรรมกายแบบสัมมา อะระหัง ของหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

3.2 เป็นผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนสถาบันสงฆ์ได้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา มาตลอดโดยเฉพาะเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาจากชนบทที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียน ของรัฐ ก็ได้อาศัยการเพาะบ่มฝึกฝนอบรมจากสถาบันศาสนา เช่น การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดขึ้น ได้แก่ การศึกษาแผนกบาลี - นักรธรรมและการศึกษาแผนใหม่ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงทำให้เกิดผู้มีความรู้ในทาง พระพุทธศาสนาได้เป็นกำลังของพระศาสนาและช่วยเหลือสังคมประเทศชาติเป็นอย่างมาก

3.3 เป็นผู้นำด้านการพัฒนาชนบทพระสงฆ์ทำหน้าที่ลักษณะเช่นนี้ ทั่วประเทศ แบ่งได้ 2 ประเภท

3.3.1 การตั้งมูลนิธิศึกษาพระสงฆ์ได้อุทิศชีวิต เพื่อยกฐานะการศึกษาของ ชาวบ้านในชนบทมีจำนวนมาก ยกตัวอย่าง เช่น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อดตฺสีโว) วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ผู้ก่อตั้งโรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา พระเทพกวี(ปัจจุบันพระพุทฺธพจนวราภรณ์ วัดเจดีย์หลวง) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ก่อตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา และพระ ธรรมญาณมุนี (พระพุทฺธวราญาณ) วัดกวีศาราม จังหวัดลพบุรี ได้ก่อตั้งโรงเรียนการกุศล ชื่อโรงเรียน วินิตศึกษาเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงโด่งดัง การที่พระเถระได้ทำงานเหล่านี้ถือว่าเป็นการเผยแผ่เชิงรุก ที่เรียกว่าศึกษาสงเคราะห์

3.3.2 การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชน งานส่วนนี้พระสงฆ์ในภาคต่าง ๆ ได้ช่วยเหลือประชาชนเป็นอย่างมาก เช่น พระพุทฺธพจนวราภรณ์ วัดเจดีย์หลวง ได้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษา และพัฒนาชนบทเพื่อเป็นการขยายโครงการเกษตรพัฒนาและเมตตาการเพื่อเตรียมคนพัฒนาชนบท กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนา เช่น พระสมุห์เฉลิม ฐิตสีโล ผู้สร้างหมู่บ้านปลอดอบายมุขที่บ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาเพื่อช่วยเหลือการพัฒนาชนบท เช่น พระครูพิพิธประชานาถ วัดสามัคคี บ้านท่าสว่างจังหวัดสุรินทร์เป็นแกนนำชาวบ้านด้วยการตั้งสหกรณ์ ร้านค้า ธนาคารข้าวและเกษตรแบบผสมผสานพร้อมกับพัฒนาจิตใจชุมชนไปด้วยกิจกรรมลักษณะ

พัฒนาชนบทเช่นนี้ พระสงฆ์ในชนบททำกันมากประชาชนทั่วไปทราบน้อยและท่านทำเองเงียบ ๆ รู้เฉพาะกลุ่มงานที่ท่านทำเป็นส่วนใหญ่งานลักษณะเช่นนี้ ทางคณะสงฆ์ถือว่าเป็นงานเผยแผ่เชิงรุก ประเภทสาธารณสงเคราะห์

สรุปได้ว่า แนวคิดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ กระบวนการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร คำสอนและการโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงสาระและสามารถปฏิบัติตนได้ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้นบุคคลสามารถทำได้โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อโทรทัศน์และสื่อกิจกรรมศาสนา ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อค่านิยมที่ลึกซึ้ง การยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะฉะนั้นการเผยแผ่ต้องทำอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไปและรูปแบบวิธีการเผยแผ่ต้องเหมาะสมและทันสมัย

2.1.4 พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ศาสนาตามพุทธวิธี (หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ หรือหลักพระธรรมวินัย) ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าในระบอบแรกตรัสรู้นั้น มีลักษณะเป็นการประกาศทำหายเหล่ามหาบัณฑิตปัญญาชนในสมณันั้น ให้มาช่วยกันพิสูจน์อริยสัจธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นความจริงอันเที่ยงแท้แน่นอนเป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สอดคล้องกับหลักพระธรรมคุณที่ว่า “พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้วอันผู้บรรลุพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นกับกาลเวลาควรแก่การเชยชว่น ชักชวนให้มาพิสูจน์ทดสอบ ควรน้อมเข้าไปสู่นั่นเป็นผลปฏิบัติที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน” พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์พระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนาทรงประสบความสำเร็จอย่างสูงยิ่งในการประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งทรงใช้เวลาเพียง 9 เดือน ก็สามารถประกาศศาสนาธรรมก่อตั้งและประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคง ประโยชน์สุขแก่ประชาชนในดินแดนชมพูทวีป คือ ครอบงำประกอบ 5 ประการของการก่อตั้งศาสนา ซึ่งได้แก่

2.1.4.1 มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้ง คือ พระองค์เอง

2.1.4.2 มีศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

2.1.4.3 มีศาสนบุคคล คือ พระพุทธสาวกเป็นประจักษ์พยานในการปฏิบัติตามศาสนธรรม และเป็นกำลังสำคัญช่วยประกาศเผยแผ่โดยมีพระภิกษุปัญจวัคคีย์ กลุ่มพระยสะ พร้อมทั้งมี อุบาสก อุบาสิกา คือ บิดาของพระยสะและอดีตรรยาของพระยสะ เป็นต้น

2.1.4.4 มีศาสนสถาน คือ พุทธศาสนสถานหรือวัดในสมัยนั้น ได้แก่ พระวิหารเวฬุวัน หรือวัดเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนามคธราช บรมกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงศรัทธาสั่งสร้างถวาย ณ พระราชอุทยานเวฬุวัน กรุงราชคฤห์แคว้นมคธ

2.1.4.5 มีศาสนพิธี คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติโดยขณะนั้นมีพิธีการบวชประพฤติพรหมจรรย์เกิดขึ้น 2 แบบ คือ แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาที่พระพุทธองค์ทรงประทานการบวชให้เองและแบบติสรณคมนุปสัมปทา

ที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชให้กุลบุตรได้ด้วยการรับไตรสรณคมน์ นอกจากนี้ยังมีพิธีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับวายชนม์ โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระเต้าทองเต็มด้วยน้ำหลังลงดินเนื่องด้วยการถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงอาศัยพระญาณอันเป็นกลางของพระพุทธเจ้าที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างองอาจ มั่นคงดุจราชสีห์ ค้ำราม ซึ่งพระญาณดังกล่าวนี้เรียกว่า ทสพลญาณ 10 ประการ คือ

1) ทสพลญาณ 10

1.1) ฐานาฐานญาณ (ปริชากำหนดรู้ฐานะและอฐานะ) โดยคำว่าฐานะในที่นี้หมายถึง ความเป็นไปได้ของสรรพสิ่ง เช่น สิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดาหรือกุศลกรรมย่อมให้ผลดีอกุศลกรรมย่อมให้ผลชั่ว (ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว) เป็นต้นส่วนคำว่าอฐานะ หมายถึง ความเป็นไปไม่ได้ของสรรพสิ่ง เช่น สิ่งที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นจักไม่ดับเลยหรือกุศลกรรมให้ผลชั่ว อกุศลกรรมให้ผลดี (ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี) เป็นต้น พระองค์ทรงใช้พระญาณนี้ประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างองอาจ มั่นคง ทำให้พระสงฆ์สาวกมีความเข้าใจในเนื้อหาและขอบเขตของกฎเกณฑ์และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดขีดความสามารถของบุคคลที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับต่าง ๆ

1.2) วิปากญาณ หรือกัมมิวิปากญาณ (ปริชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้ผลแห่งกรรมของสัตว์ทั้งหลายผู้ทำกรรม ทั้งที่เป็นกุศลหรือเป็นบุญ ทั้งที่เป็นอกุศลหรือเป็นบาป ซึ่งต่างให้ผลสลับกันไปตามฐานะ คือ เหตุที่เป็นไปได้ไม่หลงสันนิษฐานไปในฐานะ ดังนั้นในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาแบบจำแนกแยกแยะแสดงเชื่อมโยงกันระหว่างเหตุและผลว่าสิ่งนั้น ๆ มีอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล ซึ่งตามปกติแล้วเหตุมักจะเป็นอดีต ยามที่ผลปรากฏในปัจจุบันและผลจะเป็นอนาคต ในกรณีที่เกิดเหตุเป็นปัจจุบัน

1.3) สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ (ปริชาหยั่งรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้กรรมหรือข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ ทรงรู้ทั้งกรรมที่จะนำไปเกิดในสุคติภพภูมิที่ดีอันได้แก่โลกมนุษย์โลกสวรรค์หรือเทวโลกและพรหมโลก ทั้งกรรมที่จะนำไปเกิดในทุคติภพภูมิที่ชั่ว อันได้แก่ อบายภูมิ 4 คือ ขุมนรก แดนเปรต พวกอสุรกายและกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะนำไปพ้นจากสุคติและทุคติ (อมตธาตุนิพพาน) พระองค์ทรงรู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการได้อย่างแจ่มแจ้งโดยทรงชี้ชัดว่า ใครทำอะไรอย่างไรแล้วต่อไปจะเป็นอย่างไรจะบังเกิดที่ไหนหลังจากตายไปแล้วที่เป็นอย่างนั้นเพราะเหตุอะไรพร้อมทั้งรู้เหตุที่ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติไปบังเกิดในกำเนิดนั้นๆ

1.4) นานาธาตญาณ (ปริชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเป็นอนง

อนันต์ ดังนั้นในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาแสดงให้รู้แยกสมมติออกเป็นชั้นธำยณะและธาตุต่าง ๆ ของชีวิตเน้นให้รู้จักส่วนประกอบของสิ่งนั้นจากจุดใหญ่ไปหาจุดย่อยสุดจากจุดย่อยสุดไปหาจุดใหญ่สุดได้ตามความเป็นจริง

1.5) นานาธิมุตติญาณ (ปริชากำหนดรู้ธัมมัตติ คือ อธิษฐานของสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นต่าง ๆ กัน) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้ธัมมัตติ คือ อธิษฐานความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความคิด แนวความสนใจ เป็นต้น พระองค์ทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาได้สอดคล้องต้องกันตามอธิษฐาน ความเชื่อถือแนวความคิดความสนใจ ความโน้มเอียงความถนัด ความสนใจของคนและสัตว์ทั้งหลาย ที่มีความแตกต่างกัน เป็นเหตุให้บุคคลผู้รับฟังพระธรรมเทศนาเกิดความประทับใจ พลันเลื่อมใสและสามารถบรรลุธรรมได้เร็ว

1.6) อินทริยโปรปริยัตตญาณ (ปริชากำหนดรู้ความยิ่งหรือหย่อนแห่งอินทริยธรรมของสรรพสัตว์) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยธรรมของสัตว์ บุคคลทั้งหลาย โดยทรงรู้ว่าบุคคลนั้น ๆ มีอินทริยธรรมคือศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา แค่ไหน เพียงใด มีกิเลสมากหรือน้อย มีอินทริยธรรมอ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม หลุดพ้นจากทุกข์หรือไม่ เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาที่ยากหรือง่ายแก่บุคคลต่าง ๆ ตามที่ทรงพิจารณาเห็นว่าบุคคลผู้รับฟังพระธรรมเทศนามีอินทริยธรรมแก่กล้าหรืออ่อนแค่ไหนเพียงใด สอนง่ายหรือสอนยากมีความพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการศึกษาปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา หรือพร้อมที่จะบรรลุธรรมหรือไม่เป็นเหตุให้มีศรัทธาประชาชนได้รู้จักเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

1.7) ฆานาภิสังกเลสาทิญาณ (ปริชากำหนดรู้เหตุที่จะทำให้ฆานวิโมกข์สมาธิและสมาบัติเสื่อมหรือเจริญ) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้ความเศร้าหมองความฟุ้ง การออกจากฆานวิโมกข์สมาธิและสมาบัติทั้งหลายว่าเกิดขึ้นได้เพราะเหตุอันใด ดังนั้นในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธองค์จึงทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาด้วยทรงรู้ความเศร้าหมองและความฟุ้งของคุณธรรมทั้งหลายมีฆานสมาธิวิโมกข์ เป็นต้น

1.8) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ปริชากำหนดระลึกชาติหนหลังได้) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้ โดยระลึกชาติถอยหลังเข้าไปได้ ตั้งแต่หนึ่งชาติไปจนถึงร้อยชาติ พันชาติ แสนชาติ ตลอดจนถึงวัฏฏวิวัฏฏกับเป็นอันมากกว่า “ในภพชาติโน้น ได้มีชื่อ มีโคตร มีผิวพรรณ มีอาหารอย่างนั้น ๆ ได้เสวยสุข ทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น จุตติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้นได้เป็นอย่างนั้น ๆ ครั้นจุตติจากภพโน้นแล้วจึงได้มาเกิดในภพนี้” ดังนั้นในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธองค์จึงทรงใช้พระญาณนี้ตรัสพระธรรมเทศนาสาธกยกเรื่องราวในอดีตชาติมาเล่าให้ผู้ฟังทราบถึงภูมิประวัติความเป็นมาต่าง ๆ ทั้งส่วนของพระองค์เองหรือของผู้อื่นได้อย่างแจ่มแจ้งจูงใจ

1.9) จตุปบาทญาณ (ปรีชากำหนดรู้จติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กันโดยกรรม) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่หยั่งรู้จติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปตามกรรม โดยทรงสามารถทอดพระเนตรเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ทรงสามารถรู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า “หมู่สัตว์เหล่านี้ประกอบทุจริตว่าร้ายพระอริยเจ้า เป็นมิฉชาติภูมิหลังจากตายไปจึงเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก” หรือว่า “หมู่สัตว์เหล่านี้ ประกอบสุจริต ไม่ว่าร้ายพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายไปจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์” พระญาณนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทิพพจุกกุญาณ” คือ สามารถรู้แจ้งด้วยทิพยจักขุหรือความมีตาทิพย์ พระพุทธองค์จึงทรงใช้พระญาณนี้ ตรัสพระธรรมเทศนาจำแนกแยกแยะให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนถึงการให้ผลของกรรมว่าทำกรรมใดแล้ว ย่อมได้รับผลกรรมนั้น หากใครทำกรรมดีคือประพฤติปฏิบัติดีก็ย่อมได้รับผลดี หากใครทำกรรมชั่ว ประพฤติปฏิบัติตนไปตามอำนาจกิเลสหรือความคิดเห็นที่ผิด ๆ ก็ย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนอย่างแน่นอน

1.10) อาสวักขยญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย) หมายถึง พระองค์ทรงมีพระญาณที่ทรงรู้วิธีที่ทำให้พระทัยของพระองค์หลุดพ้นจากอาสวักขยอย่างสิ้นเชิง อันเป็นพระญาณหลักสำคัญที่ทำให้พระองค์สมบูรณ์พร้อมด้วยปัญญาความบริสุทธิ์และความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงอาศัยพระญาณนี้ เป็นหลักประกันความมั่นใจของพุทธสาวก หรือผู้ฟังพระธรรมเทศนาว่าพระองค์นั้นได้ตรัสรู้ อริยสัจ 4 ประการ โดยรู้ประจักษ์ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหล่านี้อาสวะ นี่เหตุเกิดอาสวะ นี่ความดับอาสวะ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ” เพราะรู้เห็นโดยประจักษ์อย่างนี้จิต หรือพระทัยของพระองค์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย มีพระญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว คือ สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์แล้ว ซึ่งหากใครก็ตามปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ตรัสเทศนาสั่งสอนด้วยความเพียรพยายามก็จะสามารถ บรรลุผลนิพพานได้เช่นกัน การแสดงพระธรรมเทศนาประกาศพุทธธรรมเทศนา ประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมกถาหรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใจ คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะทำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็น คุณลักษณะการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยาหรือตามหลักเทศนาวิธี 4 ประการ จึงเรียกว่า พุทธลีลา ในการสอน 4 ส. ดังนี้

2) ทสพลญาณ 10

2.1) สันทัสสนา (การชี้แจงให้เห็นชัด) คือ เมื่อพระองค์จะทรงสอนอะไร ก็ทรงชี้แจงจำแนก แยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งรู้เรื่องราวที่พระองค์ทรงแสดงเหมือนจูงมือไปดูให้เห็นประจักษ์กับตาทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดความประทับใจ เพราะตามปกติแล้วจะเป็นใครก็ตาม เมื่อสามารถพูดให้คนอื่นรู้เรื่องในบางกรณีได้ก็จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้ฟังว่าผู้พูดผู้สอนมีความรู้ในเรื่องที่พูดที่สอนจริงเป็นเหตุให้เกิดความเคารพความเชื่อถือได้โดยง่าย

2.2) สมาทพนา (การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) คือ เมื่อทรงชี้แจงให้เห็นชัดแล้วก็จะตรัสพระวาจาจงใจให้เห็นจริงเป็นความจริงตีจริงชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและพร้อมที่จะนำไปปฏิบัติ โดยสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็ทรงแนะนำหรือบรรยายให้เขาซาบซึ้งเห็นคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติโดยเร็วพลัน

2.3) สมุตเตชนา (การเร้าใจให้อาจหาญแก่กล้า) คือ พร้อมกับที่ตรัสพระวาจาจงใจให้เห็นจริงนั้น พระองค์ก็จะตรัสเสริมเร้าใจให้แก่กล้าปลุกเร้าใจผู้ฟังให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งานไม่หวั่น ระวัง ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยากลำบากใดๆ

2.4) สัมปหังสนา (การปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง) คือพร้อมกับที่ตรัสอธิบายให้เห็นชัดแจ้งตรัสจงใจให้อยากปฏิบัติตรัสปลุกเร้าใจให้กล้าหาญที่จะปฏิบัติพระองค์ก็ยกตรัสพระธรรมเทศนาในลักษณะทำบรรยายภาคให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ เป็นการบำรุงจิตใจของผู้ฟังให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวังมองเห็นผลดีและทางสำเร็จอันเป็นคุณประโยชน์ที่จะได้จากการปฏิบัติอีกด้วย

จากพระพุทธลีลาการสอนทั้ง 4 ประการที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกหลายพระสูตรดังกล่าวนี้ เป็นอันชี้ชัดว่า พระพุทธองค์ทรงพิถีพิถันในการเทศน์ในการสอนประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยพระอรธกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า พระพุทธลีลาการสอนข้อ 1 นั้น มีลักษณะปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว ข้อ 2 มีลักษณะปลดเปลื้องความไม่ประมาท ข้อ 3 มีลักษณะปลดเปลื้องความอึดคร้าน และข้อ 4 มีลักษณะให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในเชิงปฏิบัติจึงทำให้บุคคลผู้รับการเผยแผ่หรือผู้ที่พระองค์ทรงมุ่งหมายแสดงธรรมโปรดสามารถบรรลุรู้แจ้งธรรมหรือได้รับผลตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติสำหรับบุคคลที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกและไม่ถึงกับบรรลุผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในคราวนั้น ภายหลังจากที่พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบลงแล้วมีความเลื่อมใสxonนับถือพระพุทธศาสนาจนจะปฏิญาณตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา หรือเป็นพุทธมามกาก็จะเปล่งวาจาแสดงความยกย่องชื่นชม โสมนัสในพระภาชิตของพระพุทธองค์ ซึ่งสรุปเป็นลักษณะการประเมินผลพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ ได้ 4 ลักษณะ คือ

1. เหมือนการหงายของที่เขาคว่าเอาไว้
2. เหมือนการเปิดของที่เขापิดเอาไว้
3. เหมือนการบอกทางแก่คนที่เขากำลังหลงทาง
4. เหมือนการส่องประทีปในที่มืดเพื่อให้คนที่มีตาดี จะได้เห็นแสงสว่าง

3) รูปแบบและประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าท่านั้น พระองค์ทรงสามารถสร้างความสนใจความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสำรวมพระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังเช่น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์มีนัยกับวช อาชีวกผู้หนึ่งชื่อว่า อุปกะเดินสวนทางมาเพียงพบเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธานุภาพพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจตรงเข้าไปสนทนาด้วยเขาไปใช้ชีวิตฆราวาสแต่งงานมีครอบครัวแล้วเกิดเบื่อหน่ายได้กลับมาขอบวชประพฤตินิธิธรรมกับพระพุทธองค์และบรรลุนิธิธรรมได้ในที่สุด อย่างไรก็ตามรูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีหลายรูปแบบแต่เมื่อรวบรวมตามที่ปรากฏโดยส่วนมากแล้วนับจำนวนได้ 7 วิธี ด้วยกัน ดังนี้

3.1) อุปนิสินกถา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึง การนั่งคุยสนทนาอย่างกันเอง โดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้นเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ได้ไปมาหาสู่หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือนเป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำ ชี้แจงให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธีตรงกับที่ท่านโบราณจารย์กล่าวว่า นั่งจับเข่าคุยกันบรรยากาศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่าเป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย

3.2) ธัมมิกถา (หรือธรรมกถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรมเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราวในปัจจุบัน ได้แก่ การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น

3.3) โฉวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึง การใช้คำแนะนำ ตักเตือนให้ละเว้นชั่ว ประพฤติดีเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธานุภาพหรือพระโอวาทสั้น ๆ เป็นพระดำรัสเตือน ทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวังไม่ทำชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำแต่ความดีและให้รักษาความดีเอาไว้ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ 3 ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนาหรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้าย เมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เอละบัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาพวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” เป็นต้น

3.4) อนุศาสนีกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้เกิดความชินหู เป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอน โดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัท ฝ่ายบรรพชิตหรือสหธรรมิก 5 คือ ภิกษุภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี รวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด เนื้อหาโดยสารถรรพโดยส่วนมากจะเป็นคำ สอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียร พยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทอยู่เนืองๆ

3.5) ธัมมสากัจจกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึง การสนทนาธรรมเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถามเพื่อแสวงหา ความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาส เพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้างเพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณีปัจจุบัน นอกจากจะเรียกว่าการสนทนาธรรมแล้ว อาจเรียกว่า การอภิปรายการเสวนาธรรม โดยผลัดกันพูด ผลัดกันฟังอีกด้วย

3.6) ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบ การเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถามตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟังหรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าใจ ให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดง พระธรรมเทศนาอื่น ๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้น ๆ แล้ว เพื่อทดสอบ ความเข้าใจของผู้ฟังด้วย

3.7) ธัมมเทศนาถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั้นเองเป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพระสูตรต้นตปิฎก

2.1.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลายรูปแบบหลากหลายวิธีเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วยการเผยแผ่หลักพุทธธรรมไม่เฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่ต้องครอบคลุม กับผู้ฟังทุกกลุ่ม เข้าใจง่าย ฟังสนุก และนำไปปฏิบัติได้จริง ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้พระธรรม โภคาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในเอกสาร “เค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ไว้ว่าคำว่า การเผยแผ่นั้นจะทำได้อย่างสมบูรณ์ ต้องประกอบด้วย 1) เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) 2) เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) 3) เผยแผ่ ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) ซึ่งทั้งสามประเภทนี้อาจจำแนกเป็นรายละเอียดได้ในแต่ละประเภท ๆ ได้ดังนี้

1. เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) ด้วยการกระทำ ดังต่อไปนี้
 - 1.1 พิมพ์โฆษณาสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ขึ้นให้แพร่หลายกระทั่งมีหนังสือธรรมะฉบับวางบนรถไฟหรือโฮเต็ล (โรงแรม) ดังที่ชาวคริสเตียนเขาทำกัน
 - 1.2 ทักสนศึกษา ด้วยการแสดงให้เข้าใจในเรื่องราวด้วยภาพด้วยสิ่งของและอื่น ๆ
 - 1.3 การจาริกสั่งสอนด้วยคำสอนและบุคคลที่เหมาะสมแก่กาลเทศะ
 - 1.4 เปิดห้องสมุดหรือห้องอ่านหนังสือประชาชนทั้งที่ประจำและเคลื่อนที่
 - 1.5 ใช้บริการทางวิทยุกระจายเสียงกระทั่งมีสถานีวิทยุของตนเองโดยเฉพาะ
 - 1.6 เปิดงานแสดงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการประกาศพระศาสนาโดยเฉพาะ
 - 1.7 ใช้ศิลปะบริสุทธิ์ เช่น ดนตรี นาฏกรรม นวนิยาย ฯลฯ เป็นสื่อ
 - 1.8 ใช้ของเล่นหรือรูปภาพและอื่น ๆ ทำนองเดียวกันสำหรับเด็ก
 - 1.9 ปาฐกถาและการแสดงพระธรรมเทศนา
 - 1.10 สมาคมสนทนาธรรมคั่นคว่ำอรรถธรรม
 - 1.11 การถ่ายทอดพระพุทธรูปออกสู่ภาษาต่าง ๆ
 - 1.12 การจัดตั้งโรงเรียนสามัญ และวิสามัญ ศึกษาของทางฝ่ายศาสนา
 - 1.13 บริการสงเคราะห์สาธารณสุขต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล เป็นต้น
2. เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) มีการกระทำ ดังต่อไปนี้
 - 2.1 มีการเรียนจริง ๆ และทันสมัยให้เขาเห็นจนเกิดความเลื่อมใส
 - 2.2 ปฏิบัติธรรมและวินัยอย่างเคร่งครัดให้เขาดูจนเกิดความเลื่อมใส
 - 2.3 ปฏิบัติธรรมเป็นพิเศษ เพื่อมรรคผล นิพพาน โดยตรงให้ปรากฏ
 - 2.4 ทำศาสนกิจให้บริสุทธิ์ เคร่งครัดและสมบูรณ์ทั้ง 4 องค์การให้ปรากฏ
 - 2.5 นำหน้าฆราวาสในการทำอะไรด้วยความเสียสละและเมตตาจริง ๆ
 - 2.6 สงฆ์ไม่แตกสามัคคีมีระเบียบและทันสมัย
 - 2.7 พระสามารถเป็นที่พึ่งได้ทุกกรณีทั้งทางกายและทางใจ
3. เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) มีการกระทำดังต่อไปนี้
 - 3.1 สงฆ์แต่ละองค์มีอินทรีย์ผ่องใสและเอิบอิม (แม้ผู้บวชใหม่)
 - 3.2 สงฆ์แต่ละคณะมีความสุข เรียบร้อย นำบูชาเลื่อมใสจริง
 - 3.3 พิสูจน์ถึงความที่ตนไม่ถูกไฟคือราคะ โทสะ โมหะ เภาในกรณีที่คนทั่วไปถูกเผา
 - 3.4 แสดงกำลังใจว่าอยู่เหนืออันตรายทั้งหลายทุกกรณีและทุกสถานการณ์
 - 3.5 มีอำนาจอยู่เหนือกรรมให้เขาดู
 - 3.6 มีจิตใจอยู่เหนือพิษสงของการเกิดแก่เจ็บตายให้เขาดู
 - 3.7 สะอาด สว่าง สงบ ถึงขีดสุดให้เขาดู

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (2547, น. 50) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินการ มาตามลำดับโดยใช้อุปกรณ์ของแต่ละยุคแต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการ ในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามา จึงพอจะแบ่งออกเป็น 5 ยุค คือ

1. ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
2. ยุคการสื่อสารโดยการเขียน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึก ลงใบลาน
3. ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
4. ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุ โทรทัศน์
5. ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียม และอินเทอร์เน็ตในแต่ละยุคมีรูปแบบกระบวนการและประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้น ๆ แต่พอความเจริญผ่านไปพระพุทธ ศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัยในแต่ละยุคมีประวัติ รูปแบบ กระบวนการ และประสิทธิภาพของการใช้วิธีการตามยุคสมัย

2.1.5.1 วิธีการนำเสนอและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

1) การเผยแผ่ธรรมะในยุคข้อมูลข่าวสาร ยุคข้อมูลข่าวสารเป็นการให้ความรู้ ในเรื่องพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการที่ชัดเจนถูกต้องเกิดความรู้ความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร พระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติที่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลนั้น รวมทั้งสภาพของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะว่าพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้เข้าใจหลักพระพุทธศาสนา อย่างดีและมีความรู้ความเข้าใจจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนกระทั่งเกิดภาวะที่เรียกว่า “ทฤษฎี สามัญญตา” ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงสถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนา ประการที่ 1 คือ นอกจากรู้ หลักพระพุทธศาสนาดีแล้วก็ต้องรู้สภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม ของโลกว่ามีความเป็นไป อย่างไร จึงจะนำพระพุทธศาสนาไปสื่อสารให้เกิดประโยชน์ ประการที่ 2 คือ ตัวสถาบันสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุสามเณรจะต้องดำรงตนให้เป็นที่ศรัทธาและถ้าสามารถดำรงไว้ได้ให้เป็นภาพรวมที่ดีอย่างนี้ แล้วจะเกิดอาการที่ว่าเผยแผ่ธรรมะโดยไม่ต้องพูด ประการที่ 3 คือ ถ้ามีความรู้พร้อมแล้วก็รู้จักใช้ระบบ การสื่อสารต่าง ๆ เป็นช่องทางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งในแง่หลักธรรม คือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจในทางที่ถูกต้องถ้าหากมีความพร้อมแล้ว จะเดินหน้าโดยไม่มีสิ่งที่มาเป็นอุปสรรค คือ ต้องมีพื้นฐานมั่นคง โดยเฉพาะสิ่งที่ทำให้สถาบันสงฆ์ หรือวงการพระพุทธศาสนามีเอกภาพ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2) สารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โลกตามอุปมา แห่งธรรม คือ กายของเรา ยาววา หนาคืบ อันสมเด็จพระบรมศาสดาแนะแนวทางให้เพียรเพ่งพิจารณา

เพื่อความถึงที่สุดแห่งการสิ้นทุกข์ ชาวในส่วนของวิชาสื่อมวลชนเป็นศาสตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในโลกตะวันตก มองด้วยบรรทัดฐาน พระธรรมวินัยวิชานี้มิใช่วิชาแห่งพระปริยัติธรรมและเมื่อพิจารณาสภาพสื่อมวลชน โดยหักออก จากความรู้สึกรู้สึกที่เป็นอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณพึงเข้าใจสาระสำคัญบางประการในเรื่องต่อไปนี้

2.1) ข่าว หมายถึงข้อมูลข้อเท็จจริงการนำเสนอข่าวต้องไม่มีความเห็น หนังสือพิมพ์หรือสื่อ แขนงอื่น ๆ นอกจากเสนอข่าวย่อมาจเสนอความคิดเห็นผ่านการเสนอบทความ บทวิจารณ์ซึ่งเป็นทักษะหรือความรู้ฉลาดรอบคอบ ผู้รับสารต้องใช้ดุลพินิจพิจารณา มิใช่ให้ความเชื่อถือโดยปราศจากปัญญา

2.2) ข้อเท็จจริง หมายความว่า ข้อมูลนั้นอาจจะมีด้านที่เป็นเท็จและด้านที่จริง หรือมีเพียงอย่างเดียวหนึ่งการรับพิจารณาต้องยึดหลักกาลามสูตรและติดตามศึกษาเปรียบเทียบ แหล่งข้อมูลอื่น ติดตามความเคลื่อนไหวของข่าวว่ามีความคืบหน้าอย่างไร ต่อไป

2.3) การแก้ข่าว เมื่อเกิดข่าวหนึ่งขึ้นนักข่าวมักสืบข่าวจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ในวันเดียวกันหรือเวลาต่อมาเพื่อให้ข่าวนั้น เป็นข้อเท็จจริงการเสนอข่าวมีผลต่อผู้ที่เกี่ยวข้องหากมีปัญหา ไต ๆ ควรที่จะรีบแจ้งโดยเร็วเพื่อขจัดการขยายตัวปัญหาการอยู่ในโลกของข้อมูลข่าวสารจะต้องใช้ข้อมูล ข่าวสารเป็นซึ่งในปัจจุบันผู้รู้ข่าวสารที่ถูกต้องก็จะได้เปรียบกว่าบุคคลอื่น ๆ ข้อมูล คือ ข้อมูลที่เป็น ข้อเท็จจริงของเรื่องใดเรื่องหนึ่งสารสนเทศ คือ การนำข้อมูลมาจัดระบบนำมาประมวลผลเพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อผู้รับและผู้ส่ง สามารถใช้งานได้สะดวกและมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT: Information Technology) คือ ความรู้ในผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีโทรคมนาคมในการจัดระบบสารสนเทศ โดยใช้คอมพิวเตอร์และในการสื่อสาร คือ การเชื่อมโยงการใช้งานจากคอมพิวเตอร์เข้ากับระบบอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ระบบสื่อสารผ่านดาวเทียม และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ดำเนินการอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ มุ่งให้บุคคลพึงละเว้นกรรมชั่ว ประกอบสัมมาอาชีวะ คือ อาชีพสุจริต แม้จะเป็นอาชีพที่มีเกียรติน้อย แต่ก็เป็นอาชีพที่มีความสุขปราศจากโทษ พระสงฆ์มักพูดสอนเกี่ยวกับเงินร้อนอันเป็นคำสั่งสอนที่ว่า ได้เงินมาด้วยอาชีพสุจริตย่อมอยู่ได้ไม่นาน คือ ได้มาแล้วหมดเร็วไม่สามารถทำให้ตั้งตัวได้บางคนมักใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยหรือจ่ายไปในทางการพนัน พระสงฆ์จึงได้สั่งสอนให้ประชาชนประกอบอาชีพในกรอบ แห่งศีลธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกันไม่ให้ประกอบอาชีพที่เป็นภัยหรืออันตราย ต่อผู้อื่นหรือแม้กระทั่งตนเองและครอบครัว มิฉฉอาชีพเช่นว่านั้น ได้แก่ การค้าขายของเถื่อน การค้าขาย อาวุธสงคราม การค้ายาเสพติด การปล้นจี้ลักขโมย การล่อลวงหรือหลอกหลวงหรือแม้กระทั่งการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ แต่สอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจ ปฏิบัติหน้าที่การงานให้มีความสมัคสมานสามัคคีกันให้ละเว้นสิ่งที่เป็นโทษทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาเผยแผ่อบรมสั่งสอนประชาชน เพื่อส่งเสริมทำให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ

ของบุคคลและสังคม การสอนให้ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการประกอบอาชีพการงาน 1) ฉันทะ ให้มีความรัก ความชอบในการทำงานที่ทำและพร้อมที่จะลงมือทำงานนั้นด้วยความเต็มใจ 2) วิริยะ ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพการงาน 3) จิตตะ ให้มีความตั้งใจและสนใจในหน้าที่การงาน 4) วิมังสา ให้มีการหมั่นพิจารณาตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องและประเมิน ตนเองเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพการงาน อยู่เสมอ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ ผู้วิจัย สามารถสรุป ได้ดังนี้ “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามพระบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราศรัทธาฉบับที่ 5 (2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้อง กับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครอง คณะสงฆ์” มีตำแหน่ง ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่
2. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
3. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
4. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
5. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
6. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส (กฎหมายตราศรัทธาฉบับที่ 24, 2541)

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัดส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้า จะ มีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมายจึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายบ้านเมืองส่วนเลขาธิการเจ้าคณะและเลขาธิการรองเจ้าคณะหาได้ เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขาธิการจากความหมายข้างต้นพระสังฆาธิการ จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

2.2.1 ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระราชบัญญัติของพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาศาสนา ศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุ สามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยให้พระภิกษุสามเณรมี จริยวัตรที่งดงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพระวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลง พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนดูแลความประพฤติประวัติดีของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกจากพระธรรมวินัยและพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษาจัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความสะอาดตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2540) ระบุความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานเจ้าคณะภาค 16 ได้กล่าวในหนังสือคู่มือปฏิบัติการคณะสงฆ์ว่าสำนักงานเจ้าคณะภาค 16 ได้ระบุความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้องเป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นพระสังฆาธิการซึ่งเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนาและ “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน

2.2.2 การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2541) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ คำสั่งของคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 24) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ 7 ข้อ ดังนี้

1. มีพรชษสมควรแก้ตำแหน่ง
2. มีความรู้สมควรแก้ตำแหน่ง
3. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
4. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
5. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตใจฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือเป็นโรคเรื้อนหรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
6. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิการณที่พึงรังเกียจมาก่อน
7. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะผิดมาก่อน

2.2.2.1 การแต่งตั้งพระสังฆาธิการตามกฎหมายมหาเถรสมาคม มีดังนี้

1) การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน 30 และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุที่มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

2) การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน 20 พรรษา และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นเทพหรือเป็นพระราชคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และได้รับแต่งตั้งอีกได้ จากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 มาตรา 10 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 20 / 2 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 “มาตรา 20 / 2 การแต่งตั้ง และถอดถอนเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาค หากมีพระราชดำริเป็นประการใดให้ดำเนินการไปตามพระราชดำรินั้นสำหรับการแต่งตั้งและถอดถอนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นให้ดำเนินไปตามพระราชบัญญัตินี้เว้นแต่จะมีพระราชดำริประการอื่น”

3) การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน 10 พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้นและกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นสามัญหรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใดให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

4) การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน 10 พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้นและกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า

2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า ชั้นสัญญาบัตรหรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไปหรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จังหวัดใดให้เจ้าคณะจังหวัดนั้น คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

5) การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น 5 พรรษากับมีสำเนาอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในเขตอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี หรือเป็นพระภิกษุ มีสมณศักดิ์หรือเป็นพระคณาจารย์หรือเป็นเปรียญธรรมหรือนักธรรมเอก การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล ในอำเภอใดให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา แต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้วให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณา

6) การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นวัดราษฎร์จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้อง มีพรรษาพ้น 5 พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้า คณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังฆัด รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า 3 รูป ร่วมกัน พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา แต่งตั้ง

7) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ ต้องมีพรรษาพ้น 10 พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพ นับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราช คณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโทต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นสามัญสำหรับ พระอารามหลวงชั้นตรีต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก

ส่วนพระภิกษುದำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจาก กรุงเทพมหานครต้องคุณสมบัติโดยเฉพาะส่วนหนึ่ง ดังนี้ มีพรรษาพ้น 10 พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณ เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโทต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอาราม หลวงชั้นตรีต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัต

ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท พระอารามหลวงชั้นตรี การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วแต่กรณีเสนอผู้บังคับบัญชา ตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาถ้าพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส พระอารามหลวงดำรง ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วยให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุ ผู้มีคุณสมบัติและระบุน้ำที่ที่มอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะ จังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอ ตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคมสมเด็จพระสังฆราชแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระอารามหลวงตามมติมหาเถรสมาคม

2.2.2.2 การพ้นจากตำแหน่งพระสังฆาธิการตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 มีดังนี้

- 1) มรณภาพ
- 2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- 3) ลาออก
- 4) ย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่
- 5) ยกเป็นกิตติมศักดิ์
- 6) รับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น
- 7) ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่
- 8) ถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่
- 9) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

2.2.3 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

2.2.3.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2.2.3.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

2.2.3.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัย ชั้นเจ้าอาวาส

2.2.3.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

2.2.3.5 ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2.2.3.6 ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ในกรณีที่มีข้อความ กล่าวถึง เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายเถรสมาคมนี้ กฎหมายเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึง เจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะแขวง

เจ้าคณะตำบล หมายถึง ตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับปกครองคณะสงฆ์ในส่วนตำบล เจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

2.3 การกิจของพระสังฆาธิการ

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนามี 6 ประการ ดังนี้

2.3.1 ด้านการปกครอง

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) (2541, น. 87) ได้กล่าวว่า การควบคุมและส่งเสริมการรักษา ความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองของตนให้ไปมาด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรอยู่

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมาย การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแล เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

ดังนั้น จะเห็นได้ว่างานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนพุทธศาสนิกชนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม

พระพุทธรธรรมญาณ (2554, น. 66) กล่าวว่า งานปกครองเป็นงานของผู้เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่ ละเอียดยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็ดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน (พระพุทธรธรรมญาณ, ธรรมญาณนิพนธ์: 100 ปี ทั้งนี้บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการปกครองนั้น ยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึง การแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

1. รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์ เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรมและสามารถนำหลักธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตคนได้

2. สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนงาน และมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมใน

3. วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของพระพุทธศาสนาและพระก็เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชนมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

4. มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิกชน

5. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

6. ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์เช่นสนับสนุนด้านงบประมาณความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์

สรุปได้ว่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นแบบระบบประชาธิปไตยในเรื่องของการกระจายอำนาจหลังสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์โดยการให้ยึดหลักพระธรรมวินัย พุทธสาวกปกครองตนเองและให้เคารพกันตามพรocha รวมจนถึงปัจจุบันแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทยก็ยึดรูปแบบเดิมไว้โดยภายใต้การปกครองจากผู้บัญชาการ ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช องค์การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคและวัดเป็นองค์กรต่ำสุดเป็นองค์กรหลักและเป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์ทั้งงานด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนพุทธศาสนิกชนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงามและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน พัฒนาเยาวชน ผู้สูงอายุและพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา เป็นต้น

2.3.2 ด้านการศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540, น. 41) ได้กล่าวถึง การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวว่า คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

พระปลัดเกียรติกิติ์ สิ้นทิวรรกุล (2548, น. 23) ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์ จะทำได้ คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการ ด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นับเป็นทางหนึ่งในการสร้าง อุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทานการที่ให้พระสงฆ์ ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของ พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์

องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษา อย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้น แผนกที่ประสบปัญหา คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลีเพราะขาดแคลน ทั้งครูและนักเรียน และอุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้าการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักธรรมสำคัญของคณะสงฆ์ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

1. พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติและปฏิบัติเพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติ ภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์
2. พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อรู้เท่าทันต่อความ เปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิตใจ การเผยแผ่ศาสนธรรมแก่ ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของคณะสงฆ์ เป็นต้น
3. ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ควรปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะกับยุคสมัยแต่คงไว้ ซึ่งหลักศาสนธรรม

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม บาลี แผนกสภามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์

สามเณร ศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาในทางพระพุทธศาสนาธุระที่ผู้เข้ามาในพระพุทธศาสนาหรือการสร้างศาสนทายาทต้องเริ่มการศึกษาที่ชาวบ้านพูดกันติดปากว่าการที่ลูกหลานบวชเข้ามา คือ การบวชเรียน การเรียนตั้งแต่ก่อน การบวชเรียนรับทศวดมณต์ต่าง ๆ พระธรรมวินัยเพื่อพัฒนาจิตก็เพื่อเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องศีลธรรมและเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและเพื่อให้พระภิกษุเจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้าเป็นศาสนทายาทและเป็นไปเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนา ต่อไป

2.3.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540, น. 41) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติ และพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเยาว์

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุ สามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษาและมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม ทมวดภาษาบาลี ทมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติแผนกธรรม แผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนาขณะนี้ มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาโดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการทำเพื่อสงเคราะห์และผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญทั้งผู้เรียนการจัดการศึกษาและการจัดอบรมทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลในวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา การศึกษาสงเคราะห์นั้น ว่าโดยลักษณะควรแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนาศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

2. การสงเคราะห์ที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา
สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ แม้ว่าจะเป็นผู้เรียนหรือผู้สอนเองการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญ การสื่อสารในโลกยุคปัจจุบันเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายสังคมยุคนี้การแบ่งแยกแข่งขันแย่งการเข้ามาหาการศึกษาสงเคราะห์จึงเป็นความสำคัญ แม้แต่พระภิกษุสามเณรชาวบ้านก็ต้องเรียนรู้กันจนวันตาย แต่การศึกษาต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างการศึกษาสงเคราะห์จึงจำเป็นและหลายองค์การจึงจัดการเรียนทั้งในระบบและนอกระบบขึ้นเพื่ออนุเคราะห์แก่พระภิกษุ สามเณร และชาวบ้านเพื่อการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและประเทศชาติเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนและถาวร การที่องค์กรต่าง ๆ จัดให้มีการศึกษาสงเคราะห์ถือว่าพัฒนาถูกที่ถูกต้องแล้ว

2.3.4 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระมหาสมทรง สิรินุโร (2525) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ซึ่งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามอย่างจริงจังสอนอย่างไรปฏิบัติได้ออย่างนั้น

2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตนกิจ

3. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน

5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล (2548, น. 31) กล่าวถึง พุทธศาสนิกชนทุกคนมีความหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ 2 คำ คือ

คำว่า เผยแพร่ และเผยแผ่ คำว่าเผยแพร่ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นศาสนิกชนก็ยินดีเป็นอย่างยิ่ง การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้างไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธรูปศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆวิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการคือ

1. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัดที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียวหรือเทศน์บุจฉนวนวิสาขนา 2 รูปขึ้นไป

2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม สอนทนายธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่าย อินเทอร์เน็ตออกเผยแผ่

3. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนา หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธรูปศาสนา การนำเอาหลักธรรมคำสอน อันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และนำมาเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตาทำให้เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพชาติหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาที่พระพุทธรูปองค์ตรัสไว้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

2.3.5 ด้านการสาธารณูปการ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540, น. 41) กล่าวถึง การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง การก่อสร้าง และและการบูรณปฏิสังขรณ์ สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า การสาธารณูปการนั้น หมายถึง

1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
2. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค
4. การศาสนสมบัติของวัด

สรุปได้ว่า มีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการ คือ

1. การกระทำด้วยแรงคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
2. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
3. การทำโดยการจัดประโยชน์

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรง คือ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ต้องสอดส่องดูแล ชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

1. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
2. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน
3. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
4. ควบคุมการเงินและบัญชีรับ - จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
5. ควบคุมดูแลการเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
6. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อนเป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนาเป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการและเห็นผลงานของ

พระสังฆาธิกาได้เร็วกว่างานอื่น ๆ แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลมใหญ่โตก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้ดีแล้วความขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับและความสมัครสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการจึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมารุ อาคารเรียน หอธรรมกุฎี ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

สรุปได้ว่า งานด้านการสาธารณูปการเป็นการบริหารจัดการรายรับ รายจ่าย ทำนุบำรุงรักษาถาวรวัตถุให้เกิดความร่มรื่นแก่สาธุชนที่หวังที่จะเข้ามาในวัดได้พบในสิ่งที่หน้าเจริญตาเจริญใจเป็นหน้าเป็นตาของพระพุทธานุศาสน์และจัดระเบียบวัดกับชุมชนให้เกิดความเรียบร้อยและชุมชนได้ร่วมมือกับวัดทำให้เกิดความสามัคคีกันทุกฝ่ายวัดกับบ้านไม่ขัดกันทำให้เกิดความเลื่อมใสของชาวพุทธเหมาะสมกับพุทธจักรที่เป็นผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ

2.3.6 การสาธารณสงเคราะห์ หรือ สังคมสงเคราะห์

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540, น. 41) ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์ หรือการสังคมสงเคราะห์อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควรจะระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญบุญกุศล

กรมการศาสนา (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือกลุ่มคณะบุคคลหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลตลอดทั้งการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและการควบคุมส่งเสริมไว้ชัดเจน คือ กิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 ซึ่งในระเบียบดังกล่าวได้กำหนด วัตถุประสงค์

3 ประการ คือ

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. การศึกษาสงเคราะห์
3. การสาธารณสุขสงเคราะห์ หรือ การสังคมสงเคราะห์

โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดให้หน่วยงานให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปแบบคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งเจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง อนึ่งการสาธารณสุขสงเคราะห์นี้ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ ตามควรแก่โอกาส เช่น

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกัน ยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์
2. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอก คูคลอง สร้างฌาปนสถาน การสร้างการประปา สร้างเครื่องดำเนินไฟฟ้า
3. การช่วยเหลือประชาชนในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพทุกข์ภัยหรือช่วยคนชรา ผู้สูงอายุที่ขาดแคลน หรือคนพิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์หรือการสังคมสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความ เรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ 5 - 9 คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการ ระดับภาค และคณะกรรมการใหญ่อำนวยการอบรมประชาชน

สรุปว่า การบริการกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน เป็นการพัฒนางานกิจการทางพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ดังนี้

1. เป็นไปเพื่อความเรียบร้อยแห่งพระภิกษุสามเณร
2. เป็นไปเพื่อการนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใส
3. เป็นไปเพื่อการฝึกศาสนทายาทที่มีความรู้อันเป็นกำลังของพระศาสนาในอนาคต
4. เป็นไปเพื่อความผูกพันระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน
5. เป็นไปเพื่อการประสานระหว่างคณะสงฆ์กับองค์ภาครัฐอันจะทำให้ความร่วมมือกันเป็นไป

ด้วยดี

จากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปลงถึงบทบาทและงานของพระสังฆาธิการ ได้ดังนี้ บทบาทของพระสังฆาธิการ หมายถึง บทบาทในการพัฒนางานกิจการการทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงามหรือศีลธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์หรือสังคมสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยดี นับว่าพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

2.4 บริบททั่วไป

2.4.1 สายการปกครองคณะสงฆ์

2.4.1.1 คณะสงฆ์มหานิกาย มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ 4 ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ทั่วประเทศ

- 1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง มีเขตปกครอง 6 ภาค ได้แก่ ภาค 1, ภาค 2, ภาค 3, ภาค 13, ภาค 14 และภาค 15
- 2) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ มีเขตปกครอง 4 ภาค ได้แก่ ภาค 4, ภาค 5, ภาค 6 และภาค 7
- 3) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก มีเขตปกครอง 5 ภาค ได้แก่ ภาค 8, ภาค 9, ภาค 10 ภาค 11 และภาค 12
- 4) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ มีเขตปกครอง 3 ภาค ได้แก่ ภาค 16, ภาค 17 และภาค 18

2.4.1.2 คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ 1 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่ คณะธรรมยุต ปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

2.4.1.3 คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม (มหานิกาย) อยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะ ภาค 9 และเจ้าคณะภาค 9 อยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก อีกชั้นหนึ่ง

2.4.2 คณะสงฆ์ภาค 9

คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะภาค 9 ซึ่งคณะสงฆ์ภาค 9 ประกอบด้วย คณะสงฆ์ 4 จังหวัด ดังนี้

- 2.4.2.1 คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น
- 2.4.2.2 คณะสงฆ์จังหวัดกาฬสินธุ์
- 2.4.2.3 คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.4.2.4 คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

2.4.3 คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

จำนวนพระสงฆ์ในจังหวัดมหาสารคาม ตามตำแหน่งหน้าที่ (ศึกษาเฉพาะคณะสงฆ์มหานิกาย)

ไม่นับรวมพระสงฆ์ในตำแหน่งที่ปรึกษา

2.4.3.1	เจ้าคณะจังหวัด	1	รูป
2.4.3.2	รองเจ้าคณะจังหวัด	2	รูป
2.4.3.3	เจ้าคณะอำเภอ	13	รูป
2.4.3.4	รองเจ้าคณะอำเภอ	21	รูป
2.4.3.5	เจ้าคณะตำบล	164	รูป
2.4.3.6	รองเจ้าคณะตำบล	11	รูป
2.4.3.7	เจ้าอาวาสหรือประธานที่พัทธสงฆ์	1,102	รูป
2.4.3.8	รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส	73	รูป
	รวมทั้งหมด	1,384	รูป

หมายเหตุ: พระสงฆ์ในบางรูป อาจดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์มากกว่า 1

ตำแหน่ง

2.4.4 เปรียบเทียบข้อมูลการปกครองทางคณะสงฆ์กับทางราชการในจังหวัดมหาสารคาม

2.4.4.1 เปรียบเทียบระดับตำบล

1) ทางคณะสงฆ์ แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล ออกเป็น 164 ตำบล โดยมีเจ้าคณะตำบลปกครองดูแลใช้เกณฑ์การแบ่งเขตตำบลตามจำนวนวัดในพื้นที่ คือ 1 เขตตำบล ต้องมีวัดในสังกัด จำนวนไม่น้อยกว่า 5 วัด

2) ทางราชการ แบ่งการปกครองระดับตำบล ออกเป็น 133 ตำบล โดยมีกำนันประจำตำบล ปกครองดูแล ใช้เกณฑ์การดูแลทุกหมู่บ้านในเขตตำบลนั้นๆ

สรุปได้ว่า การปกครองในระดับตำบลนั้น สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าการปกครองทางคณะสงฆ์นั้น มีการแบ่งเขตพื้นที่มากกว่าทางราชการและใช้เกณฑ์จำนวนวัดเป็นเงื่อนไขในการแบ่งเขตปกครอง ซึ่งอาจเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการของเจ้าคณะผู้ปกครองเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพในการปกครองดูแลต่อไป

2.4.4.2 เปรียบเทียบระดับหมู่บ้าน

ทางคณะสงฆ์ มีจำนวนวัดหรือที่พัทธสงฆ์ทั้งสิ้น 1,102 แห่ง โดยแต่ละแห่งมีเจ้าอาวาสหรือประธานที่พัทธสงฆ์ปกครองดูแล ส่วนทางราชการ มีหมู่บ้านทั้งสิ้น 1,804 หมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านปกครองดูแล

จากข้อมูลเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า จำนวนวัดหรือที่พัทธสงฆ์นั้น มีจำนวนน้อยกว่าจำนวนหมู่บ้าน ซึ่งอาจมีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาจไม่ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ดังนั้นจึงต้องเพิ่ม

ศักยภาพให้เจ้าคณะตำบลนำภารกิจทั้ง 6 ด้าน ลงสู่ภาคปฏิบัติผ่านทางเจ้าอาวาสในเขตปกครองนั้น ๆ ต่อไป

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม) (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย ผลการวิจัย พบว่า บทบาทด้านการปกครองมีการจัดแบ่งงานตามสายปกครองบทบาท ด้านการศึกษา มีการส่งเสริมการศึกษาแก่นักบวชท้องถิ่นและการส่งเสริมการศึกษาแก่นักบวชจากประเทศไทย และต่างประเทศด้วยการจัดทุนให้ศึกษาต่อบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์มีการจัดตั้งโรงเรียน การกุศลของวัด เรียกว่า โรงเรียนต้นกล้าและการจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่นักศึกษาไทยและอินเดีย ทั้งที่เป็นภิกษุศฤงษ์และเยาวชนชาวอินเดีย บทบาทด้านการเผยแผ่มีการผลิตบุคลากรเผยแผ่ในวัด และการผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบทบาทด้านการสาธารณูปการมีการพัฒนาอาคาร สถานที่ และการดูแลอาคารสถานที่บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์มีการสาธารณสงเคราะห์เพื่อมนุษยธรรม ในนามองค์กรชาวพุทธและการสาธารณสงเคราะห์เพื่อพระพุทธศาสนาหลักการพระธรรมทูตที่เป็นปัจจัย สนับสนุนการทำงานประสบผลสำเร็จ ได้แก่ หลักการตัดสินใจ 5 ประการ คือ ประโยชน์ประหยัดประยุกต์ ประเพณีประสิทธิภาพ หลักการปฏิบัติงาน 8 ประการ คือ รับงาน วางแผนเตรียมงาน ปฏิบัติงาน ตรวจสอบงาน รายงาน ส่งงาน เก็บงาน ฯลฯ

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนา ของพระพุทธเจ้า ผลการวิจัย พบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีนั้น สอดคล้องกับวิถีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้น วิถีการของพระองค์เป็นวิถีการปฏิบัติจริง เรียบง่ายกระชับรัดกุมตรงประเด็นสามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่างได้อย่างได้ผลมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผล จากสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีข้อเท็จจริงและหลักฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนายืนยันว่า 1) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาด้วยพระปรีชาสามารถและพระกุศโลบายอันแยบยล ลึกซึ้งยุทธวิธี ของพระองค์นั้น เมื่อเทียบเคียงแล้วแสดงว่าทฤษฎีการบริหารเชิงยุทธวิธีของตะวันตก มาสอดคล้อง กับวิถีการของพระพุทธเจ้าโดยมีข้อสงสัย ทั้งวิถีการของพระองค์มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผล อย่างสูงสุดด้วย 2) ตามหลักการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) ของตะวันตกแยกการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมออกเป็น 2 คือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อหาโอกาสและภัยอันตราย และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนพระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์ โดยรวม ทุกสภาพแวดล้อมในการวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยจำแนกสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สภาพแวดล้อม

ทางศาสนา สภาพแวดล้อมทางการเมืองการปกครอง และสภาพแวดล้อมทางสังคม พระพุทธเจ้าทรงทราบจุดแข็ง จุดอ่อน ภัยอันตรายและโอกาสช่องทางได้เป็นอย่างดีจึงทรงสามารถนำพระพุทธศาสนาเข้าแรกแทรกขึ้นในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีปจนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง 4 ปี 3) ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการคิดออกมาเป็นทฤษฎีระหว่างตะวันตกกับพระพุทธเจ้าแตกต่างกัน ตะวันตกหรือสามัญชนทั่วไปนั้น คิดตั้งทฤษฎีจากปัญญา คือ ความรู้แค่ 2 ประการ ได้แก่ จินตามยปัญญา และสุตมยปัญญา จึงเป็นการตั้งสมมุติฐานแล้วคิดหาวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมายโดยคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นไปตามนั้น ซึ่งอาจไม่แน่นอนแต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจากภวานามยปัญญาได้ผ่านการทดลองปฏิบัติการ จนเห็นผลมาแล้วจึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎีอาจจะกล่าวได้ว่าตะวันตกคิดทฤษฎีต่าง ๆ ได้เพียงแค่ “ทฤษฎี” (Theory) แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงคิดได้ถึงขั้นเป็น “ทฤษฎีบท” (Theorem) 4) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกขั้นตอนสามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็นหลักควบคู่กันไปได้อย่างกลมกลืนกล่าวคือการใช้โยนิโสมนสิการ การตัดสัจใจใช้ปริญา 3 อธิษฐานธรรม 4 และปัญจธรรม 3 การวางแผนใช้โกศล 3 และสัมมัมปธาน 4 การบริหารใช้อธิบาท 4 พละ 4 และทิวฐมมิก ตัดสังวัตตนิกรรม 4 ภาวะผู้นำใช้อัตตहितสมบัติปรหิตปฏิบัติและยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามาที่ตรัสไว้ในโยธาชีวสูตร 5) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้านั้นสามารถบูรณาการออกมาใช้กับการดำเนินงานทั่วไปในองค์กรต่าง ๆ ในที่นี้ได้แสดงเป็นรูปแบบไว้ 3 รูปแบบ คือ “แบบตรีกรรม” “แบบจตุราริยสัง” และ “แบบรัตนตรัย” แต่ละแบบแสดงด้วยแผนภูมิให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจนสุดท้ายได้แสดงตัวอย่างการบูรณาการยุทธวิธีแบบพุทธวิธีใช้กับห้องสมุดและสถาบันวิทยบริการ “แบบรัตนตรัย” เพื่อเป็นแบบอย่างแก่องค์กรต่าง ๆ นำไปประยุกต์ใช้ในฐานะเป็น “องค์ความรู้ใหม่” ต่อไป

พระครูพิศาลธีรธรรม (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบสามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค

และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาด วิทยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรมเป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่างวัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงานจึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุสามเณร ภายในวัดเนื่อง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดและเพื่อความสามัคคีภายในวัดส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้นและควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน

พระใบฎีกาณัฐพร (ฐานวุฑโฒ) (2554, น. 95) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า 1) บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า พระสงฆ์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ 1) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบการอบรม 2) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบทั่วไป 3) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ 4) ด้านการเผยแผ่ในรูปแบบสื่อต่าง ๆ 2) ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญ และประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน อีกทั้งยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวแตกต่างกันนั้น มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3) ในด้านปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าว มีดังนี้ 1) พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 3) ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ 4) อุปสรรคในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรมหรือในการเผยแผ่มีน้อย ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม ดังนี้ 1) เจ้าคณะผู้ปกครองควรมีการทำความเข้าใจกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่พระสงฆ์จะเข้าไปทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือควรมีการปรึกษา ประชุมเพื่อทำความเข้าใจกันเบื้องต้น 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่อย่างเหมาะสมและต่อเนื่องชัดเจน 3) พระสงฆ์ควรทำความเข้าใจกับประชาชนและทำความเข้าใจกับประชาชนเพื่อให้ประชาชนเปิดรับสิ่งที่พระสงฆ์จะมอบให้ และ 4) ควรมีการ

สนับสนุนอุปกรณ์เพื่อการเผยแพร่รูปแบบของการเผยแพร่บางรูปแบบอุปกรณ์มีความจำเป็นอย่างมากในการสื่อสารกับผู้รับการเผยแพร่

พระณัฐพงษ์ สิริวิไล (ต้นศิริ) (2554, น. 96) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยทำการวิจัย จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 191 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าเอฟ (F - test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 2) การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัดกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา นักรธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญ และวุฒิการศึกษาสามัญ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3) ข้อเสนอแนะในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัดกรุงเทพมหานคร ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเผยแพร่ได้ถูกต้อง ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแพร่ไว้โดยเฉพาะ ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแพร่เพิ่มเติมเริ่มสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแพร่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจารย์ระความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแลพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ควรมีการสนับสนุนการเผยแพร่พระพุทธศาสนามากกว่านี้และในการเผยแพร่ควรการสอดแทรกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชนบทด้วย ควรให้ออกาสพระรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่าง ๆ ควรมีเวทีสำหรับให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ควรมีการจัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการเผยแพร่ให้เพียงพอ เช่น ควรมีสถานที่ในการศึกษาธรรมะประจำวัดต่าง ๆ หรือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

บัญญัติชยา นาคมุจลินท์ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี ผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงานสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กร การเผยแพร่พระพุทธศาสนาพระองค์อาศัย

กระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมายสามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์การ ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎี ภาวะผู้นำ และทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ ฯลฯ ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์การเผยแผ่ขึ้นโดยให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลืองานกิจการคณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดให้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2550 ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติและศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีกรอบนโยบายภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุนมีการนำแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้าและทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้

พระมหาสุพันธ์ สุมนโท (รจิวเวทย์) (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า 1) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ปัญหาและอุปสรรคในวิธีดำเนินการเผยแผ่ อยู่ในระดับมากสำหรับด้านกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแผ่และสื่อในการเผยแผ่อยู่ในระดับปานกลาง 2) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า คณะสงฆ์ที่มีตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิมัธยมศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และวุฒิมัธยมศึกษาปริญญา ธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ 3) ผลการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1) ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ควรเปิดอบรมถวายความรู้ในการเผยแผ่แก่พระภิกษุเพื่อให้มีคุณภาพเพียงพอในการที่จะไปดำเนินการเผยแผ่ 2) ด้านกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแผ่คณะสงฆ์ควรเพิ่มการเผยแผ่ให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน รวมถึงกลุ่มผู้นำชุมชนโดยวัดจัดกิจกรรมการเจริญภาวนาหรืออบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม 3) ด้านวิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ควรมีความพร้อมในทุก ๆ ด้านมีเป้าหมายติดตามผลงานและปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ 4) ด้านสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ควรสร้างสื่อให้มากขึ้นอาราธนาพระภิกษุที่มีความรู้จากสถานที่ต่าง ๆ มาบรรยาย 5) ด้านปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่คือไม่มีสถานที่ให้เผยแผ่ขาดงบประมาณการสนับสนุนจากส่วนต่าง ๆ ของการปกครองและขาดการสนับสนุนจากคณะสงฆ์

พระมหาบุญไทย ยโสธร (ภุมะลา) (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่พุทธธรรมในปัจจุบันนี้ คือ ท่านเป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรมได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่ายและเป็นที่น่าสนใจท่านเป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเหตุการณ์ปัจจุบันทันสมัยทันโลก สลีการเทศน์แพรวพราวสามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงนุ่มลึกไพเราะเกาะกินใจ นอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นในการเทศน์มหาชาติเพราะท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรมปาฐกถาธรรมและเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ทั่วประเทศและต่างประเทศท่านจึงเป็นที่รู้จักมักคุ้นของบุคคลทั่วไปในนามว่า เป็นพระเทศน์ดีเทศน์ได้เทศน์เป็น เป็นต้น สำหรับการสื่อสารทั้ง 4 ด้านได้แก่ 1) ด้านผู้ส่งสาร (Source) ท่านสามารถเป็นสื่อบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัด 2) ด้านสาร (Message) ของท่านซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีเนื้อหาส่งเสริมให้กำลังใจแก่พุทธบริษัท เช่น พระภิกษุ สามเณร เป็นต้น สามารถประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรม ทั้งมีข้อมูลความรู้ทางโลกและทางธรรม 3) ด้านสื่อ (Channel) ซึ่งเป็นช่องทางที่ท่านใช้สื่อหลักธรรมด้านต่าง ๆ สามารถสร้างความศรัทธาหรือความน่าเชื่อถือรวดเร็วง่ายเหมาะกับสถานการณ์ ณ ขณะนั้นและ 4) ด้านผู้รับสาร (Receiver) บุคคลหรือคณะบุคคลที่รับสารหรือเนื้อหาธรรมจากท่านสามารถเข้าถึงเนื้อหาของสารหรือธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ฐานาน) (2560, น. 212 – 223) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัย พบว่า การใช้วิธีการแบบสื่อสมัยใหม่ประยุกต์พุทธวิธีการในการเผยแผ่ให้เป็นการเผยแผ่แบบเชิงรุก คือ การเข้าใจและเข้าถึงด้วยการใช้สื่อออนไลน์ที่ทันสมัย การเผยแผ่ที่ประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้หลักคำสอนก็ต้องสามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมแต่ต้องประยุกต์ให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีการเผยแผ่คำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีระบบเครือข่ายของคณะสงฆ์ไทยและจะกลายเป็นเครือข่ายสังคมพระพุทธศาสนาออนไลน์ที่สามารถศึกษาได้ทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลาเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันให้มั่นคงเจริญรุ่งเรือง

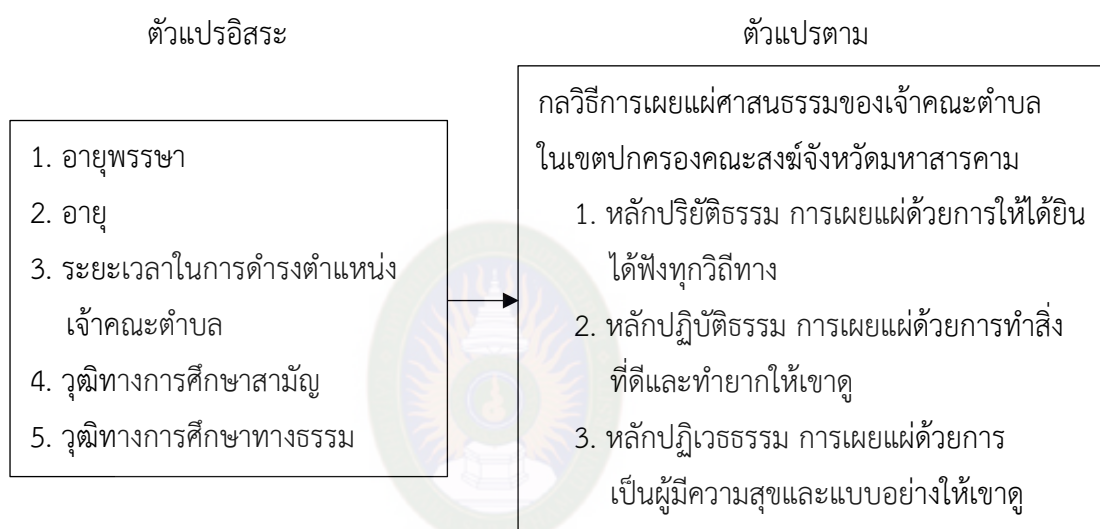
พระศรีบุญวัฒน์ (ขยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข (2562, น. 32 – 39) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียของสำนักสงฆ์จันทรัตนาราม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียของสำนักสงฆ์จันทรัตนาราม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงแก่พลเมืองมาเลเซียที่นับถือพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซีย โดยใช้พื้นที่ของผู้ที่ศรัทธา

หรือวัดของศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังมีการเชิญชวนให้พลเมืองมาเลเซียเข้ามาแสวงบุญที่สำนักสงฆ์ จันทรัตนารามด้วย ซึ่งมีการเผยแพร่ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเผยแพร่แบบดั้งเดิม ซึ่งมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือ การเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และการสนทนาธรรม 2) การเผยแพร่แบบสมัยใหม่ คือ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะและหนังสือสวดมนต์เป็นภาษาจีน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พลเมืองมาเลเซียเชื้อสายจีนได้ใช้สวดมนต์และมีการใช้สื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ เพื่อสื่อสารธรรมะระหว่างพระสงฆ์และพลเมืองมาเลเซียที่ศรัทธาและ 3) การเผยแพร่ตามวาระ คือการจัดทำวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย

พระครูกิตติเขมาภิรม (ประจวบ เขมาภิโรโต) (2563, น. 212 – 233) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี 2) ศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเผยแพร่ 3) นำเสนอรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ระเบียบวิธีวิจัยที่เป็นแบบผสมวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ การวิจัยเชิงศึกษากลุ่มตัวอย่าง 380 รูป โดยใช้แบบสอบถาม สถิติใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก 18 รูป และการสนทนากลุ่มเฉพาะ 12 รูป / คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาความ ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพทั่วไปของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย 1) มีการวางแผนดำเนินงาน กำลังคนงบประมาณ และวัสดุ 2) มีการจัดองค์กรแบบกระจายอำนาจ เครือข่าย ศูนย์รวมอำนาจ และแบบไม่เป็นทางการ 3) มีการสั่งการตามหน้าที่ ขอความช่วยเหลือ ให้ความอิสระ และตามสายงาน 4) มีการประสานงานโดยใช้เครื่องมือ แบบเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และโดยตรง 5) มีการควบคุมคุณภาพเนื้อหา พฤติกรรม และระยะเวลา 2) องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.40$) รายด้าน พบว่า ด้านการควบคุมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.25, S.D. = 0.53$) รองลงมา ด้านการวางแผน ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.51$) และด้านการประสานงานมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.79, S.D. = 0.65$) ตามลำดับ 3) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย 1) ด้านสันติสนา แจ่มแจ้ง มีกระบวนการชัดเจน เนื้อหาชัดเจนเข้าใจง่าย ชี้แจงวัตถุประสงค์สาระสำคัญ ชำนาญในการอธิบายและกำหนดเป้าหมาย 2) ด้านสมานพนา จูงใจ ใช้สื่อช่วย ประชาสัมพันธ์ดี เนื้อหาดี มีตัวอย่าง โน้มน้าวจิตใจ สร้างศรัทธา และการมีส่วนร่วม 3) ด้านสมุเตชนา แก่ล้าปลุกใจให้ยึดมั่นในความดี อดทน กระตุ้นการเผยแพร่และปฏิบัติธรรมให้กล้าทำดี 4) ด้านสัมปหังสนา ร่าเริง เนื้อหาน่าสนใจ ใช้นิทานประกอบ นำเสนอแบบธรรมชาติ แสดงคุณและโทษ ใช้วาจาสุภาพให้คล้อยตาม และรู้จักกาลเทศ

2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยนำแนวคิดกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรม จากเอกสาร “เค้าโครงการเผยแพร่พระพุทธศาสนา” โดยพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 20 – 21) มาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดตัวแปรตาม ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุที่เป็นเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 168 รูป

3.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้สูตรการคำนวณของ (Yamane, 1973, p. 727) ได้จำนวน 119 รูป

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2} \quad (3 - 1)$$

จากสูตร n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N แทน จำนวนประชากรทั้งหมด

e แทน ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกินได้ไม่เกิน .05

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร } n &= \frac{168}{1+168(.05)^2} \\ &= 118.30 \end{aligned}$$

แล้วกำหนดขนาดตัวอย่างเป็น 119 คนและดำเนินการสุ่มแบบวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการจับฉลากตามรายชื่อเจ้าคณะตำบลในจังหวัดมหาสารคาม

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 ลักษณะของเครื่องมือ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นแบบสอบถามรายการ (Check Lists)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบล โดยผู้วิจัยได้แบ่งระดับความคิดเห็นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) ซึ่งมี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามชนิดปลายเปิด

3.2.2 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามตามขั้นตอน ดังนี้

3.2.2.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม

3.2.2.2 กำหนดขอบเขตคำถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิด วัตถุประสงค์และองค์ประกอบ แล้วนำมาเป็นข้อมูล ในการสร้างแบบสอบถามทั้งแบบปลายปิดและปลายเปิด

3.2.2.3 นำร่างแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยตรวจสอบความเหมาะสม และนำกลับมาปรับปรุงแก้ไข

3.2.3 การหาคุณภาพของแบบสอบถาม

ในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

3.2.3.1 ผู้วิจัย ได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของวิจัยและความเที่ยงตรงเรื่องเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้อง รูปแบบ แบบสอบถาม (Format) และใช้ภาษา (Wording) เพื่อความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC) ดังนี้

สอดคล้อง ให้คะแนน +1

ไม่แน่ใจ ให้คะแนน 0

ไม่สอดคล้อง ให้คะแนน -1

3.2.3.2 ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้แก่

1) พระมหาอรณพงษ์ สิริโสภโณ วุฒิการศึกษาศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา

2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณี แพงวังทอง วุฒิการศึกษาศาสตร์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (กศ.ด.) สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาตะวันออก คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทย

2) รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยโธสง วุฒิการศึกษาศาสตร์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล

3.2.3.3 นำแบบสอบถามมาตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยและพิจารณาหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยวิธีการหาค่า IC (Index of Consistency) แล้วเลือกคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 67 ขึ้นไป

3.2.3.4 นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงทดสอบใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้ จำนวน 42 คน แล้วนำมาหาอำนาจจำแนกรายข้อด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายระหว่างรายข้อกับโดยรวม (Item total Correlation) มีค่าระหว่าง .262 - .787 และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553, น. 102) งานวิจัยนี้ มีค่าความเชื่อมั่น .889

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.3.1 ผู้วิจัยขอหนังสือรายงานตัวจากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามถึงกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลลงพื้นที่แจกแบบสอบถามในวันประชุมคณะสงฆ์ระดับตำบลของแต่ละอำเภอในจังหวัดมหาสารคาม

3.3.2 ทำการตรวจสอบแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนว่ามีความสมบูรณ์ กล่าวคือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้ตอบข้อคำถามครบถ้วนหรือไม่ โดยหากแบบสอบถามฉบับใดไม่สมบูรณ์ก็จะนำฉบับใหม่ไปแจกเพื่อให้ตัวอย่างตอบให้สมบูรณ์ครบทุกข้อ

3.3.3 ดำเนินการแจกแบบสอบถามจนได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามขนาดจำนวนตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.4.1 นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้อง

3.4.2 นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ลงรหัสตามแบบการลงรหัส (Coding Form)

3.4.3 นำแบบสอบถามที่ลงรหัสแล้วให้คะแนนแต่ละข้อตามวิธีการของ ลิเคิร์ท (Likert Scale) ที่ผู้วิจัยประยุกต์ได้เพียง 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก น้อย และน้อยที่สุด โดยให้คะแนน ดังนี้

มากที่สุด กำหนดให้ 5 คะแนน

มาก กำหนดให้ 4 คะแนน

ปานกลาง กำหนดให้ 3 คะแนน

น้อย กำหนดให้ 2 คะแนน

น้อยที่สุด กำหนดให้ 1 คะแนน

3.4.4 กำหนดการแปลความหมายกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556, น. 119)

4.51 – 5.00 หมายถึง ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อยู่ในระดับมากที่สุด

3.51 – 4.50 หมายถึง ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อยู่ในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึง ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อยู่ในระดับปานกลาง

1.51 - 2.50 หมายถึง ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อยู่ในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

3.5.2 การวิเคราะห์ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3.5.3 เปรียบเทียบอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) โดยกำหนดนัยสำคัญของการทดสอบที่ระดับ .05 กรณี พบความแตกต่างใช้การเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธี LSD. (Least Significant Different)

3.5.4 การวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหา และจัดกลุ่ม (Grouping) ที่มีความหมายเดียวกัน ลักษณะเดียวกัน สถิติที่ใช้ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ และอภิปรายเชิงพรรณนาความ (Descriptive)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย ผู้วิจัย ได้นำเสนอตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิจัย
2. ลำดับการนำเสนอผลการวิจัย
3. ผลการวิจัย

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิจัย

n	แทน	กลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ย (Arithmetic Mean)
S.D.	แทน	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน	ค่าสถิติทดสอบที่ใช้ในการพิจารณาใน (t - test)
F	แทน	ค่าสถิติทดสอบที่ใช้ในการพิจารณาใน (F - Distribution)
df	แทน	ระดับความเป็นอิสระ (Degrees of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมของค่าความเบี่ยงเบน (Sum of Squares)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมของคะแนนเบี่ยงเบน (Mean Squares)
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
Sig	แทน	ค่าความแตกต่าง

4.2 ลำดับการนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ค่าความถี่ ร้อยละ

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญและระดับการศึกษาทางธรรม

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

4.3 ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ค่าความถี่ ร้อยละ

ตารางที่ 4.1 จำนวน และร้อยละ ของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 5 - 10 พรรษา	12	10.1
1.2 11 - 15 พรรษา	37	31.1
1.3 16 - 20 พรรษา	40	33.6
1.4 21 พรรษาขึ้นไป	30	25.2
รวม	119	100
2. อายุ		
2.1 21 - 40 ปี	31	26.1
2.2 41 - 60 ปี	66	55.5
2.3 61 ปีขึ้นไป	22	18.5
รวม	119	100

(ต่อ)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
3. ระดับการศึกษาสามัญ		
3.1 0 - 5 ปี	30	25.2
3.2 6 -10 ปี	43	36.1
3.3 11 ปีขึ้นไป	46	38.7
รวม	119	100
4. ระดับการศึกษาสามัญ		
4.1 ประถมศึกษา	10	8.4
4.2 มัธยมศึกษาตอนต้น	16	13.4
4.3 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	22	18.5
4.4 ปริญญาตรี	42	35.3
4.5 สูงกว่าปริญญาตรี	29	24.4
รวม	119	100
5. ระดับการศึกษาทางธรรม		
5.1 นักระรมชั้นตรี	14	11.8
5.2 นักระรมชั้นโท	30	25.2
5.3 นักระรมชั้นเอก	50	42.0
5.4 เปรียญธรรม	25	21.0
รวม	119	100

จากตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เจ้าคณะตำบล จำนวน 119 รูป

1. ด้านอายุพรรษา พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลในจังหวัดมหาสารคามมีอายุพรรษา 16 - 20 พรรษา จำนวน 40 รูป คิดเป็นร้อยละ 33.6 รองลงมา 11 - 15 พรรษา จำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 31.1 21 พรรษาขึ้นไป จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2 และ 5 - 10 พรรษา จำนวน 12 รูป คิดเป็นร้อยละ 10.1

2. ด้านอายุ พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีอายุ 41 - 60 ปี จำนวน 66 รูป คิดเป็นร้อยละ 55.5 รองลงมา 21 - 40 ปี จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 26.1 และ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5

3. ด้านระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 11 ปีขึ้นไป จำนวน 46 รูป คิดเป็นร้อยละ 38.7 รองลงมา 6 - 10 ปี จำนวน 43 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.1 และ 0 - 5 ปี จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2

4. ด้านระดับการศึกษาสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมา สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 29 รูป คิดเป็นร้อยละ 24.4 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 22 รูป คิดเป็นร้อยละ 18.5 มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 13.4 และประถมศึกษา จำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.4

5. ด้านระดับการศึกษาทางธรรม พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีการศึกษานักธรรมชั้นเอก จำนวน 50 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมา นักธรรมชั้นโท จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2 เปรียญธรรม จำนวน 25 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.0 และนักธรรมชั้นตรี จำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 11.8

ตอนที่ 2 วิเคราะห์กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	ระดับกลวิธีการ เผยแผ่ศาสนาธรรม		แปลผล	อันดับที่
	\bar{X}	S.D.		
1. เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)	3.96	0.78	มาก	1
2. เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	3.82	0.86	มาก	2
3. เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่าง ให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	3.75	0.89	มาก	3
โดยรวม	3.84	0.84	มาก	-

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ระดับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) ($\bar{X} = 3.96$) เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) ($\bar{X} = 3.82$) และเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) ($\bar{X} = 3.75$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่
ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)

ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	4.02	0.81	มาก
2. แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในสถานที่อื่น ๆ ตามโอกาสที่เหมาะสม	3.90	0.64	มาก
3. เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในหลักศีลธรรมตามหลักคำสอน ในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง	3.95	0.65	มาก
4. มีสิ่งสนับสนุนการเผยแพร่ธรรมะ เช่น หนังสือ สื่อออนไลน์ ซีดี	3.89	0.77	มาก
5. ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา	4.08	0.93	มาก
6. จัดกิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชนรักษาศีล 5 ในสถานศึกษา	3.94	0.78	มาก
7. เผยแพร่ธรรมะทางวิทยุหรือสื่ออื่น ๆ เป็นประจำ	3.96	0.87	มาก
โดยรวม	3.96	0.78	มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง
(หลักปรีชาธรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับ
จากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.08$) แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.02$)
เผยแพร่ธรรมะทางวิทยุหรือสื่ออื่น ๆ เป็นประจำ ($\bar{X} = 3.96$) เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในหลัก
ศีลธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ($\bar{X} = 3.95$) จัดกิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชน
รักษาศีล 5 ในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.94$) แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในสถานที่อื่น ๆ ตามโอกาส
ที่เหมาะสม ($\bar{X} = 3.90$) มีสิ่งสนับสนุนการเผยแพร่ธรรมะ เช่น หนังสือ สื่อออนไลน์ ซีดี ($\bar{X} = 3.89$)
ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่
ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	3.75	0.80	มาก
2. เผยแพร่ธรรมะด้วยการมอบหนังสือธรรมะให้แก่องค์กรต่าง ๆ	3.87	0.88	มาก
3. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม นักเรียน ประชาชน ข้าราชการ ในหน่วยงานต่าง ๆ	3.85	0.89	มาก
4. ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ในปกครอง ให้เป็นนักแสดงธรรมเทศนา	3.82	0.90	มาก
5. ฝึกนักเรียน หรือญาติโยมที่มาวัดให้ศึกษาธรรมะสั้น ๆ และสามารถ ถ่ายทอดให้ผู้อื่น ๆ ต่อ	3.71	0.79	มาก
6. ส่งเสริมพระภิกษุ ออกเผยแพร่ธรรมะในวาระโอกาสต่าง ๆ	3.80	0.88	มาก
7. ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา	3.94	0.91	มาก
โดยรวม	3.82	0.86	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง
(หลักปฏิบัติธรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.82$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับ
จากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา
($\bar{X} = 3.94$) เผยแพร่ธรรมะด้วยการมอบหนังสือธรรมะให้แก่องค์กรต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.87$) ส่งเสริม
การจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม นักเรียน ประชาชน ข้าราชการ ในหน่วยงานต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.85$)
ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ในปกครอง ให้เป็นนักแสดงธรรมเทศนา ($\bar{X} = 3.82$) ส่งเสริมพระภิกษุ
ออกเผยแพร่ธรรมะ ในวาระโอกาสต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.80$) ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชน
ประจำตำบล ($\bar{X} = 3.75$) ฝึกนักเรียน หรือญาติโยมที่มาวัดให้ศึกษาธรรมะสั้น ๆ และสามารถถ่ายทอด
ให้ผู้อื่น ๆ ต่อ ($\bar{X} = 3.71$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่
ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

เผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. บริจาคทรัพย์เงินเพื่อส่วนรวมในการพัฒนาวัดและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน	3.73	0.80	มาก
2. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ในปกครองและประชาชน	3.60	0.83	มาก
3. ใช้หลักธรรมในการบริหารวัดและพระสงฆ์ในเขตปกครอง	3.87	0.89	มาก
4. ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันกับคนในชุมชน	3.61	0.93	มาก
5. ส่งเสริมให้วัดในปกครองเตรียมพร้อมจัดโครงการประเพณี กิจกรรม ทางศาสนา ลานกีฬา	3.97	0.95	มาก
6. อำนวยความสะดวกสถานที่ในการจัดกิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับชุมชน	3.70	0.96	มาก
โดยรวม	3.75	0.89	มาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็นรายด้าน ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่าง
ให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับ
จากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ส่งเสริมให้วัดในปกครองเตรียมพร้อมจัดโครงการประเพณี กิจกรรม
ทางศาสนา ลานกีฬา ($\bar{X} = 3.97$) ใช้หลักธรรมในการบริหารวัดและพระสงฆ์ในเขตปกครอง ($\bar{X} = 3.87$)
บริจาทรัพย์เงินเพื่อส่วนรวมในการพัฒนาวัดและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน ($\bar{X} = 3.73$) อำนวยความ
สะดวกสถานที่ในการจัดกิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับชุมชน ($\bar{X} = 3.70$) ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหา
ร่วมกันกับคนในชุมชน ($\bar{X} = 3.61$) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ในปกครองและประชาชน
($\bar{X} = 3.60$) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรม

ตารางที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	SS	Sig.
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.604	3	.201	.333	.508
	ภายในกลุ่ม	29.701	115	.258	-	-
	รวม	30.305	118	-	-	-
2. ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.027	3	.009	.333	.994
	ภายในกลุ่ม	38.277	115	.333	-	-
	รวม	38.305	118	-	-	-
3. ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.712	3	.237	.332	.571
	ภายในกลุ่ม	40.613	115	.353	-	-
	รวม	41.325	118	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.6 พบว่า กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษาที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมไม่แตกต่างกันทางสถิติ

ตารางที่ 4.7 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	2.014	2	1.007	4.129	.019*
	ภายในกลุ่ม	28.290	116	.244	-	-
	รวม	30.305	118	-	-	-
2. ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	1.558	2	.779	2.459	.010*
	ภายในกลุ่ม	36.747	116	.317	-	-
	รวม	38.305	118	-	-	-
3. ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	2.741	2	1.371	4.121	.019*
	ภายในกลุ่ม	38.584	116	.333	-	-
	รวม	41.325	118	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.7 พบว่า กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) และด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธี LSD. (Least Significant Different)

ตารางที่ 4.8 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)

อายุ	\bar{X}	21 - 40 ปี	41 - 60 ปี	61 ปีขึ้นไป
		4.11	3.97	3.72
21 - 40 ปี	4.11	-	.14	.39*
41 - 60 ปี	3.97	-	-	.25*
61 ปีขึ้นไป	3.72	-	-	-

จากตารางที่ 4.8 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีอายุ 21 - 40 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 61 ปีขึ้นไป
2. พระสงฆ์ที่มีอายุ 41 - 60 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 61 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.9 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

อายุ	\bar{X}	21 - 40 ปี	41 - 60 ปี	61 ปีขึ้นไป
		3.94	3.53	3.89
21 - 40 ปี	3.94	-	.10	.34*
41 - 60 ปี	3.53	-	-	.24
61 ปีขึ้นไป	3.89	-	-	-

จากตารางที่ 4.9 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีอายุ 21 - 40 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 61 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.10 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม
ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ
ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

อายุ	\bar{X}	21 - 40 ปี	41 - 60 ปี	61 ปีขึ้นไป
		3.97	3.86	3.58
21 - 40 ปี	3.97	-	.10	.44*
41 - 60 ปี	3.86	-	-	.35*
61 ปีขึ้นไป	3.58	-	-	-

จากตารางที่ 4.10 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีอายุ 21 - 40 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 61 ปีขึ้นไป
2. พระสงฆ์ที่มีอายุ 41 - 60 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 61 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.11 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.654	2	.327	1.280	.282
	ภายในกลุ่ม	29.650	116	.256	-	-
	รวม	30.305	118	-	-	-
2. ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	4.964	2	2.482	8.636	.000*
	ภายในกลุ่ม	33.340	116	.287	-	-
	รวม	38.305	118	-	-	-
3. ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	3.045	2	1.522	4.613	.012*
	ภายในกลุ่ม	38.280	116	.330	-	-
	รวม	41.325	118	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.11 พบว่า กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) และด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธี LSD. (Least Significant Different)

ตารางที่ 4.12 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล	\bar{X}	0 - 5 ปี	6 - 10 ปี	11 ปีขึ้นไป
		4.08	3.89	3.58
0 - 5 ปี	4.08	-	.20	.50*
6 - 10 ปี	3.89	-	-	.30*
11 ปีขึ้นไป	3.58	-	-	-

จากตารางที่ 4.12 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตาม ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล 0 - 5 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 11 ปีขึ้นไป
2. พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล 6 - 10 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 11 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.13 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล	\bar{X}	0 - 5 ปี	6 - 10 ปี	11 ปีขึ้นไป
		3.92	3.82	3.55
0 - 5 ปี	3.92	-	.10	.38*
6 - 10 ปี	3.82	-	-	.28*
11 ปีขึ้นไป	3.55	-	-	-

จากตารางที่ 4.13 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล 0 - 5 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 11 ปีขึ้นไป
2. พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล 6 - 10 ปี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม แตกต่างกับอายุ 11 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.14 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	2.298	4	.575	2.339	.049*
	ภายในกลุ่ม	28.007	114	.246	-	-
	รวม	30.305	118	-	-	-
2. ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	3.165	4	.791	2.567	.042*
	ภายในกลุ่ม	35.139	114	.308	-	-
	รวม	38.305	118	-	-	-
3. ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	3.097	4	.774	2.309	.062
	ภายในกลุ่ม	38.228	114	.335	-	-
	รวม	41.325	118	-	-	-
รวม	ระหว่างกลุ่ม	2.803	4	.701	3.027	.021*
	ภายในกลุ่ม	26.388	114	.231	-	-
	รวม	29.190	118	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.14 พบว่า กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) และด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธี LSD. (Least Significant Different)

ตารางที่ 4.15 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)

ระดับการศึกษาสามัญ	X	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น	มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		3.86	3.84	3.92		
1. ประถมศึกษา	3.86	-	.01	-.06	-.28	.02
2. มัธยมศึกษาตอนต้น	3.84	-	-	.08	-.30*	.01
3. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	3.92	-	-	-	-.22	.08
4. ปริญญาตรี	4.15	-	-	-	-	-.31*
5. สูงกว่าปริญญาตรี	3.83	-	-	-	-	-

จากตารางที่ 4.15 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญมัธยมศึกษาตอนต้น มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมแตกต่างกับปริญญาตรี
2. พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญปริญญาตรี มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมแตกต่างกับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 4.16 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

ระดับการศึกษาสามัญ	- X	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา ตอนต้น	มัธยมศึกษา ตอนปลาย หรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
		3.70	3.68	3.81	4.02	3.64
1. ประถมศึกษา	3.70	-	.01	-.11	-.32	.05
2. มัธยมศึกษาตอนต้น	3.68	-	-	.12	-.33*	.04
3. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	3.81	-	-	-	-.21	.17
4. ปริญญาตรี	4.02	-	-	-	-	-.38*
5. สูงกว่าปริญญาตรี	3.64	-	-	-	-	-

จากตารางที่ 4.16 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ย กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ ด้านการเผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) พบว่า

1. พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญมัธยมศึกษาตอนต้น มีกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมแตกต่างกับปริญญาตรี
2. พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญปริญญาตรี มีกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม แตกต่างกับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 4.17 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.233	3	.078	.298	.827
	ภายในกลุ่ม	30.071	115	.261	-	-
	รวม	30.305	118	-	-	-
2. ด้านการเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	1.255	3	.418	1.298	.278
	ภายในกลุ่ม	37.050	115	.322	-	-
	รวม	38.305	118	-	-	-
3. ด้านการเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	ระหว่างกลุ่ม	.221	3	.074	.206	.892
	ภายในกลุ่ม	41.104	115	.357	-	-
	รวม	41.325	118	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.17 พบว่า กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมแตกต่างกันไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.11 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	ความถี่
1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)	
1.1 ควรเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ช่องทางเผยแพร่ศาสนธรรมทางออนไลน์	34
1.2 ควรฝึกอบรมพระสงฆ์รุ่นใหม่ในการเผยแพร่ศาสนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ	26
1.3 มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาเป็นประจำ	18
2. ด้านเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)	
2.1 ควรบริจาคทรัพย์ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคม	12
2.2 ปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวม ทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกับชุมชน	13
2.3 จัดตั้งสถานเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวัด	9
3. ด้านเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)	
3.1 ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน	30
3.2 เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่พระชั้นผู้น้อยให้โอกาสทางการศึกษา	26
3.3 อำนวยความสะดวกสถานที่ให้แก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ	14

จากตารางที่ 4.11 สรุปข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. ด้านการเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ช่องทางเผยแพร่ศาสนธรรมทางออนไลน์ ควรฝึกอบรมพระสงฆ์รุ่นใหม่ ๆ ในการเผยแพร่ศาสนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาเป็นประจำ

2. เผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรบริจาคทรัพย์ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคม ปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวม ทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกับชุมชน จัดตั้งสถานเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวัด

3. เผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่พระชั้นผู้น้อยให้โอกาสทางการศึกษา อำนวยความสะดวกสถานที่ให้แก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัย ได้ทำการสรุป อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ ไว้ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สรุป
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

5.1.1 **วัตถุประสงค์ข้อที่ 1** เพื่อศึกษาระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ผลวิจัยพบว่า

5.1.1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เจ้าคณะตำบล จำนวน 119 รูป

1) ด้านอายุพรรษา พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลในจังหวัดมหาสารคาม มีอายุพรรษา 16 - 20 พรรษา จำนวน 40 รูป คิดเป็นร้อยละ 33.6 รองลงมา 11 - 15 พรรษา จำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 31.1 21 พรรษาขึ้นไป จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2 และ 5 - 10 พรรษา จำนวน 12 รูป คิดเป็นร้อยละ 10.1

2) ด้านอายุ พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีอายุ 41 - 60 ปี จำนวน 66 รูป คิดเป็นร้อยละ 55.5 รองลงมา 21 - 40 ปี จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 26.1 และ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5

3) ด้านระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 11 ปีขึ้นไป จำนวน 46 รูป คิดเป็นร้อยละ 38.7 รองลงมา 6 - 10 ปี จำนวน 43 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.1 และ 0 - 5 ปี จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2

4) ด้านระดับการศึกษาสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมา ปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน 29 รูป คิดเป็นร้อยละ 24.4 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 22 รูป คิดเป็นร้อยละ 18.5 มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 13.4 และประถมศึกษา จำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.4

5) ด้านระดับการศึกษาทางธรรม พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าคณะตำบลมีการศึกษานักธรรมชั้นเอก จำนวน 50 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมานักธรรมชั้นโท จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.2 เปรียญธรรม จำนวน 25 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.0 และนักธรรมชั้นตรี จำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 11.8

5.1.1.2 ระดับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) ($\bar{X} = 3.96$) เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) ($\bar{X} = 3.82$) และเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) ($\bar{X} = 3.75$) ตามลำดับ

5.1.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรม ผลวิจัยพบว่า

5.1.2.1 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ ที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนจำแนกตามอายุพรรษา และระดับการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

5.1.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่

5.1.3.1 ด้านการเผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ช่องทางเผยแผ่ศาสนธรรมทางออนไลน์ ควรฝึกอบรมพระสงฆ์รุ่นใหม่ ๆ ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษาเป็นประจำ

5.1.3.2 เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรบริจาคทรัพย์ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคมปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวม ทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกับชุมชน จัดตั้งสถานเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวัด

5.1.3.3 เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่พระชั้นผู้น้อยให้โอกาสทางการศึกษา อำนวยความสะดวกสถานที่ให้แก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

5.2 อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดมหาสารคาม อภิปรายผล ดังนี้

5.2.1 สมมติฐานข้อที่ 1 ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลวิจัยพบว่า ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน อาจเป็นเพราะว่า การเผยแพร่ ศาสนธรรมในจังหวัดมหาสารคามพระสังฆาธิการในระดับสูงขึ้นไปมีนโยบายให้เจ้าคณะตำบลปรับปรุงการเผยแพร่ศาสนธรรมมีการประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้ หลักคำสอนสามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมแต่ต้องประยุกต์ให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีการเผยแพร่คำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีระบบเครือข่ายของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคามและพัฒนาสู่เครือข่ายพระพุทธศาสนาออนไลน์ที่สามารถศึกษาได้ทุกหนทุกแห่งทำให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ต้นศิริ) (2554, น. 96) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูกิตติเชมาภิรม (ประจวบ เขมาภิโรโต) (2563, น. 212 – 233) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย 1.1) มีการวางแผนดำเนินงานงาน กำลังคน งบประมาณ และวัสดุ 1.2) มีการจัดองค์กรแบบกระจายอำนาจ เครือข่าย ศูนย์รวมอำนาจ และแบบไม่เป็นทางการ 1.3) มีการสั่งการตามหน้าที่ขอความช่วยเหลือให้ความอิสระและตามสายงาน 1.4) มีการประสานงานโดยใช้เครื่องมือแบบเป็นทางการไม่เป็นทางการ และโดยตรง 1.5) มีการควบคุมคุณภาพเนื้อหา พฤติกรรม และระยะเวลา 2) องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

5.2.2 สมมติฐานข้อที่ 2 กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา อายุ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ระดับการศึกษาสามัญ และระดับการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมแตกต่างกัน ผลวิจัยพบว่า

5.2.2.1 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุพรรษา มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมไม่แตกต่างกัน

ทางสถิติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน อาจเป็นเพราะว่า พระภิกษุมีหน้าที่หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นจำนวนพรรษาไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมแตกต่างกัน สอดคล้องกับ พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ต้นศิริ) (2554, น. 96) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัดกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญ และวุฒิการศึกษาสามัญ ไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.2.2.2 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามอายุ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อาจเป็นเพราะว่า พระสงฆ์ที่เจ้าคณะตำบลที่มีอายุน้อยอาจมีการเรียนรู้ช่องทางที่หลากหลายในการเผยแผ่ศาสนธรรมในช่องทางต่าง ๆ เช่น วิทยุ Facebook Line ให้ประชาชนได้สามารถเข้าถึงหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาได้ง่ายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้รวดเร็ว นอกเหนือจากการเข้าวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีบุญวัฒน์ (ชยจิตโต) แสงอุทัย และ วันพิชิต ศรีสุข (2562, น. 32 – 39) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียของสำนักสงฆ์ จันทรัตนาราม ตำบลยะรม อำเภอบะตัง จังหวัดยะลา ผลการวิจัย พบว่า การเผยแผ่ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเผยแผ่แบบดั้งเดิม ซึ่งมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือ การเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และการสนทนาธรรม 2) การเผยแผ่แบบสมัยใหม่ คือ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และหนังสือสวดมนต์ เป็นภาษาจีน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พลเมืองมาเลเซียเชื้อสายจีนได้ใช้สวดมนต์ และมีการใช้สื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ เพื่อสื่อสารธรรมะระหว่างพระสงฆ์และพลเมืองมาเลเซียที่ศรัทธา และ 3) การเผยแผ่ตามวาระ คือ การจัดทำวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและจัดงานประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย

5.2.2.3 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีกลวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐาน อาจเป็นเพราะว่า เจ้าคณะตำบลมีวิสัยทัศน์ในการกำหนดรูปแบบการเผยแผ่ศาสนธรรมแตกต่างกันตามประสบการณ์ที่มี สอดคล้องกับ พระใบฎีกาณัฐพร (ฐานวุฑโฒ) (2554, น. 95) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญ และประสบการณ์ ในการทำงานแตกต่างกัน อีกทั้งยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวแตกต่างกัน

มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.2.2.4 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาสามัญ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐาน อาจเป็นเพราะว่า เจ้าคณะตำบลที่สนใจศึกษาต่อในระดับทางโลกที่สูงขึ้น ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเทคนิคจากอาจารย์ผู้สอน รวมทั้งเพื่อร่วมห้องทำให้มีกำหนดรูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมให้แก่ประชาชนแตกต่างกันออกไปตามระดับการศึกษาสามัญ สอดคล้องกับ พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ฐานาน) (2560, น. 212 – 223) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การใช้วิธีการแบบสื่อสมัยใหม่ประยุกต์พุทธวิธีการในการเผยแพร่ให้เป็นการเผยแพร่แบบเชิงรุก คือ การเข้าใจและเข้าถึงด้วยการใช้สื่อออนไลน์ที่ทันสมัย การเผยแพร่ที่ประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้ หลักคำสอนก็ต้องสามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมแต่ต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีการเผยแพร่คำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีระบบเครือข่ายของคณะสงฆ์ไทยและจะกลายเป็นเครือข่ายสังคมพระพุทธศาสนาออนไลน์ที่สามารถศึกษาได้ทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลาเป็นรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันให้มั่นคงเจริญรุ่งเรือง

5.2.2.5 การเปรียบเทียบกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม มีกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมไม่แตกต่างกันทางสถิติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน อาจเป็นเพราะว่า พระภิกษุต้องศึกษานักธรรมทุกรูปจึงไม่ส่งผลให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน กลวิธีในการนำเสนอการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล อาจเกิดจากการเรียนรู้จากผู้ฟัง และประสบการณ์ที่สั่งสม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่ล้อมรอบ จนตกลึกเข้าใจว่าผู้รับการถ่ายทอดมีความต้องการอย่างไร สอดคล้องกับ พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ) (2555, น. 93) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานครโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

5.3.1.1 ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่ศาสนธรรมในวันสำคัญสถานที่ต่าง ๆ และสร้างหลักสูตรธรรมะออนไลน์ให้ประชาชนได้สามารถเรียนรู้ได้เข้าถึงทุกที่ มีกิจกรรมธรรมะสัญจรเผยแพร่ในสถานศึกษาเป็นประจำ เพื่อให้เยาวชนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

5.3.1.2 ควรส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเยาวชน หรือบุคคลที่เป็นตัวแทนในการเผยแพร่ศาสนธรรมนอกเหนือจากพระสงฆ์ เพื่อเป็นการกระจายกลวิธีในการเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ และช่วยแบ่งเบาภาระให้แก่พระสงฆ์

5.3.1.3 เจ้าคณะตำบลต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการเป็นพระนักพัฒนามีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และถ่ายทอดสอดแทรกความรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันที่มีเนื้อหาและมีเนื้อหาที่ทันสมัยเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ

5.3.2.2 ควรศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าคณะตำบลในการเผยแพร่ศาสนธรรม

5.3.2.3 ควรศึกษาการรับรู้ของประชาชนในการกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลเพื่อค้นหาช่องทางในการเผยแพร่ที่หลากหลายและให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (2541). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: วัดโมลีโลกยาราม.
- กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (2506). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2506) (1) ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: วัดโมลีโลกยาราม.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). *กรมการศาสนา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *รัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กองแผนงาน.
- กรมการศาสนา. (2542). *หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2550). *คู่มือศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด*. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมการศาสนา. (2551). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปัญญายุทธ นาคมุจลินท์. (2555). *วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 8)*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ประเวศ วะสี. (2540). *การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระครูกิตติเชมาภิรม (ประจวบ เขมาภิโรต). (2563). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูกิตติเชมาภิรม (ประจวบ เขมาภิโรโต). (2563). รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้นแบบของคณะสงฆ์. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(2), 212 – 223.
- พระครูโฆษิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ฐานาน). (2560). กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 17(13), 212 – 223.
- พระครูพิศาลธีรธรรม. (2553). *ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. (2537). *นิทานสนุกปลุกใจ*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระณัฐพงษ์ สิริวิไล (ต้นศิริ). (2555). *บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคณฺเฑ). (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระใบฎีกาณัฐพร (ฐานวุฑโฒ). (2554). *บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตนตริโร (สินทวิวรกุล). (2548). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหาบุญไทย โยโสโร (ภูมะลา). (2555). *การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม). (2548). *การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ์) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ. (2547). *วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุนันท์ สุนนโท (รุจิเวทย์). (2555). *ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระศรีอริยเมตไตรย (ชยจิตโต) แสงอุทัย และ วันพิชิต ศรีสุข. (2562). รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในประเทศไทยของสำนักสงฆ์จันทรัตนาราม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา.
วารสาร สจล. ชุมพรเขตรอุดมศักดิ์, 1(1 - 2), 32 - 39.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). (2549). *พุทธศาสตร์ปริทรรศน์: รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พิสิฐ เจริญสุข. (2539). *คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์.
- สนิท ศรีสำแดง. (2544). *พระพุทธศาสนา: กระบวนทัศน์ใหม่*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*.
กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *คุณภาพของครูสู่คุณภาพการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม. (2563). *ข้อมูลพระสงฆ์และวัดในจังหวัดมหาสารคาม*.
มหาสารคาม: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม.
- Taro, Y. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3th ed.). New York: Harper and Row
Publication.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม
คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 คำถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขต
ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

2. แบบสอบถามฉบับนี้ ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลตามทัศนคติของท่าน ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์
ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบล
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

3. กรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง ผู้วิจัยจะถือเป็นความลับและนำเสนอเป็นภาพรวม
เท่านั้น ไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อสถานภาพของท่าน ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้กรุณา
ตอบแบบสอบถามชุดนี้ให้ครบ

นมัสการขอขอบคุณพระเถระทุกรูปเป็นอย่างสูง ที่กรุณาให้ข้อมูลให้การสนับสนุนการวิจัย
ในครั้งนี้

พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี)

นักศึกษาระดับปริญญาตรี ภาควิชาการศึกษาศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ตามที่เป็นจริง ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามถือเป็นความลับ

1. อายุพรรษา

- 1.1 () 5 - 10 พรรษา
- 1.2 () 11 - 15 พรรษา
- 1.3 () 16 - 20 พรรษา
- 1.4 () 21 พรรษาขึ้นไป

2. อายุ

- 2.1 () 21 - 40 ปี
- 2.2 () 41 - 60 ปี
- 2.3 () 61 ปีขึ้นไป

3. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล

- 3.1 () 0 - 5 ปี
- 3.2 () 6 - 10 ปี
- 3.3 () 11 ปีขึ้นไป

4. ระดับการศึกษา สามัญ

- 4.1 () ประถมศึกษา
- 4.2 () มัธยมศึกษาตอนต้น
- 4.3 () มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
- 4.4 () ปริญญาตรี
- 4.5 () สูงกว่าปริญญาตรี

5. ระดับการศึกษา ทางธรรม

- 5.1 () นักธรรมชั้นตรี
- 5.2 () นักธรรมชั้นโท
- 5.3 () นักธรรมชั้นเอก
- 5.4 () เปรียญธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับการปฏิบัติหรือระดับความคิดเห็น
ตามความเป็นจริง

กลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรมของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	ระดับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนาธรรม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. การเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)					
1.1 แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในวัด อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ					
1.2 แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมในสถานที่ อื่น ๆ ตามโอกาสที่เหมาะสม					
1.3 เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ ในหลักศีลธรรมตามหลักคำสอน ในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง					
1.4 มีสิ่งสนับสนุนการเผยแพร่ธรรมะ เช่น หนังสือ สื่อออนไลน์ ซีดี					
1.5 ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการจัด กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
1.6 จัดกิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชนรักษาศีล 5 ในสถานศึกษา					
1.7 เผยแพร่ธรรมะทางวิทยุหรือสื่ออื่น ๆ เป็นประจำ					
2. การเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)					
2.1 ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล					
2.2 เผยแพร่ธรรมะด้วยการมอบหนังสือ ธรรมะให้แก่องค์กรต่าง ๆ					
2.3 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม นักเรียน ประชาชน ข้าราชการ ในหน่วยงานต่าง ๆ					

กลวิธีการเผยแผ่ศาสนาของเจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม	ระดับกลวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
2.4 ฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณรในปกครอง ให้เป็นนักแสดงธรรมเทศนา					
2.5 ฝึกนักเรียน หรือญาติโยมที่มาวัด ให้ศึกษาธรรมะสั้น ๆ และสามารถ ถ่ายทอดให้ผู้อื่น ๆ ต่อ					
2.6 ส่งเสริมพระภิกษุ ออกเผยแผ่ธรรมะ ในวาระโอกาสต่าง ๆ					
2.7 ส่งเสริมให้มีการแสดงธรรมในการ จัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
3. การเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)					
3.1 บริจาคทรัพย์สินเพื่อส่วนรวมในการ พัฒนาวัดและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน					
3.2 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ ในปกครองและประชาชน					
3.3 ใช้หลักธรรมในการบริหารวัดและพระสงฆ์ ในเขตปกครอง					
3.4 ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน กับคนในชุมชน					
3.5 ส่งเสริมให้วัดในปกครองเตรียมพร้อม จัดโครงการประเพณี กิจกรรมทาง ศาสนา ลานกีฬา					
3.6 อำนวยความสะดวกสถานที่ในการจัด กิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับชุมชน					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรม ของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดมหาสารคาม

1. การเผยแพร่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม)

.....
.....
.....

2. การเผยแพร่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

.....
.....
.....

3. การเผยแพร่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขและแบบอย่างให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)

.....
.....
.....

ภาคผนวก ข

ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ ข.1 ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามการวิจัย

คำถามข้อ	คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	ค่าเฉลี่ย
	คนที่1	คนที่2	คนที่3		
X1	+1	+1	+1	3	1
X2	+1	+1	+1	3	1
X3	+1	+1	+1	3	1
X4	+1	+1	+1	3	1
X5	+1	+1	+1	3	1
X6	+1	+1	+1	3	1
X7	+1	+1	+1	3	1
X8	+1	+1	+1	3	1
X9	+1	+1	+1	3	1
X10	+1	+1	+1	3	1
X12	+1	+1	+1	3	1
X13	+1	+1	+1	3	1
X14	+1	+1	+1	3	1
X15	+1	+1	+1	3	1
X16	+1	+1	+1	3	1
X17	+1	+1	+1	3	1
X18	+1	+1	+1	3	1
X19	+1	+1	+1	3	1
X20	+1	+1	+1	3	1
X20	+1	+1	+1	3	1

ภาคผนวก ค

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ ค.1 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย

Items	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item - Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
X1	92.48	240.974	0.583	0.889
X2	92.30	252.062	0.325	0.978
X3	92.30	249.703	0.378	0.886
X4	92.30	254.933	0.262	0.892
X5	92.43	235.276	0.746	0.875
X6	92.15	249.772	0.355	0.893
X7	92.58	242.251	0.459	0.921
X8	92.65	241.669	0.535	0.839
X9	92.63	239.574	0.568	0.879
X10	92.55	241.126	0.493	0.925
X11	92.20	248.779	0.372	0.945
X12	92.05	246.254	0.438	0.832
X13	92.93	239.917	0.592	0.878
X14	92.18	248.199	0.431	0.854
X15	92.48	240.974	0.583	0.878
X16	92.20	246.985	0.467	0.887
X17	92.20	244.626	0.514	0.898
X18	91.95	245.177	0.534	0.887
X19	92.43	235.276	0.787	0.884
X20	92.48	240.974	0.583	0.878

Reliability Coefficients, N of Cases = 42, N of Items = 20, Alpha = .889

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ที่ รศรป. ว ๐๖๖/๒๕๖๓

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๕๐๐๐

๒๐ เมษายน ๒๕๖๓

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

นมัสการ พระมหากษัตริย์ สิริโสภโณ

ด้วย พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี) รหัสประจำตัว ๖๑๘๒๖๒๐๙๐๑๗๖ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์ นั้น

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา
 ตรวจสอบด้านภาษา
 ตรวจสอบด้านสถิติสำหรับการวิจัย
 อื่นๆ ระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ โภคสิทธิ์อัมพร)
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
โทรศัพท์, โทรสาร ๐ - ๔๓๗๒ - ๓๕๕๕

ที่ รศรป. ว ๐๖๖/๒๕๖๓

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๐ เมษายน ๒๕๖๓

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรรณี แพงวังทอง

ด้วย พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี) รหัสประจำตัว ๖๑๘๒๖๒๐๙๐๑๗๖ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์ นั้น

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา
 ตรวจสอบด้านภาษา
 ตรวจสอบด้านสถิติสำหรับการวิจัย
 อื่นๆ ระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณ
มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร)
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
โทรศัพท์, โทรสาร ๐ - ๔๓๗๒ - ๓๕๕๕

ที่ รศรป. ว ๐๖๖/๒๕๖๓

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๕๐๐๐

๒๐ เมษายน ๒๕๖๓

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ สุเทพ เมย์ไธสง

ด้วย พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี) รหัสประจำตัว ๖๑๘๒๖๒๐๙๐๑๗๖ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กลวิธีการเผยแพร่ศาสนธรรมของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์ นั้น

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา
 ตรวจสอบด้านภาษา
 ตรวจสอบด้านสถิติสำหรับการวิจัย
 อื่นๆ ระบุ.....

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณ
มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร)
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
โทรศัพท์, โทรสาร ๐ - ๔๓๗๒ - ๓๕๕๕

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

พระศักดิ์สิทธิ์ ฐานยุตโต (ประกอบศรี), สัจญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2563).
กลวิธีการเผยแพร่สารสนเทศของเจ้าคณะตำบลในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม.
ในประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 4 The 4th RMU Graduate
Research Conference. (น. 1217-1229). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

